Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 18 ИЮЛЬ, 1989 ШУ. ★ № 85 (7743). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхІар кхоачашду

Малгобекерча бурув деттара балхий управлене коллектива къахьегама толамаш дика довзаш да. Цахалдаш шийна хьалхашка латта декхараш кхоачашдеш хьайоагІа из.

Карарча шера хьалхарча ялх бетта 8900 метр бурув тоха дош деннадар УБР-а болхлоша. ТІаккха кхоачашдирий цар шоаш аьнар? Укх деношка яьча итогаш хьахьекхар, цар 9462 метр кІоарга бурув техалга. Из дарца шоай планаш кхоачашъяьл а ца Іеш, дикка тІехкхоачашдаьд цар шу долалуш тІайнца социалистически декхараш а.

Массехана санна хьинаре къахьегаш я № 4 йолча буровой коллектив. Цунна керте латт республике дика вовзаш вола бурувдеттархо А. Галаев. Ший декхар цу коллективо кхоачашдаьд бІаь итт процент гаргга.

Ди тІехьа лакхагІа хьокхамаш долаш болх бу № 26 йолча буровой къахьегамхоша. Эттара дІайхагІдола дешаш ала деза И. Растигаев керте латтача № 1 йолча буровой коллективах. План 1384 метр йолаш, 1775 метр кІоаргденнад цар теха бурув.

ХІара шера кІезиглуш доагІа Малгобекски промыслаша луш дола мехкдаьтта, хІара дийнахьа халагІа хул из дакхха. Дале а, наьха хьинаро эшаю халонаш, алсамдоах лаьттан беркат.

Деша дай бац

«Староюртовская» яха коа тІара оалхазараш леладу фабрика Грозненски районе хинна ца Іеш, вай республике а йоккхагІчарех цаІ я. Цо дика болх барах тийша да грозненций шу диза хилар. Цхьабакъда, укх тІеххьарча шерашка цун коллективо гаьнна кхоачашдиц паччахьалкхено шийна хьалхашка оттадаь декхараш.

Иштта да дулх доаккхача а фуаш гулдеча а. Хьайоалаергъя вай цхьайола цифраш...

Карарча шера хьалхарча ялх бетта 1800 центнер диетически дулх дохка лаьрхІа яр фабрика коллектив. Цхьабакъда, дехкар 1281 центнер мара хилаьзар, е 75 процент. ХІаьта планах а из лоархІаьеце, тІаккха социалистически декхараш кхоачашдарах вІалла дувца а хьашт дац.

ДІалуш дола дулх дукхагІча даькъе цхьаккха дикал йолаш дац. ГІийла хул котамаш. Цудухьа наха «сийна оалхазараш» аьнна цІи тиллай царех.

Кхы а вогІа хьал да фуаш гулдеча. ДІабахача ялх бетта уж 16200 эзар дохка деззаш яр фабрика. Цецвоаккхаш ба цу хьакъехьара хьокхам: староюртовшаша дехка фуаш 8400 эзар мара хилаьзар, е 52 процент.

МалагІа уйла йолаш ба фабрика кулгалхо М. Салатови партийни организаце секретарь Р. Батукаеви. Хьагучох, хІанз санна цар дІахо а болх бой, кхы а къелургда грозненций шу...

Мадарра аьлча, шоай деша дай бац уж а цар кулгалду коллектив а.

СИХЕИ ЦА ДОЙТАШИ ЧУЭЦА ЯЛАТ

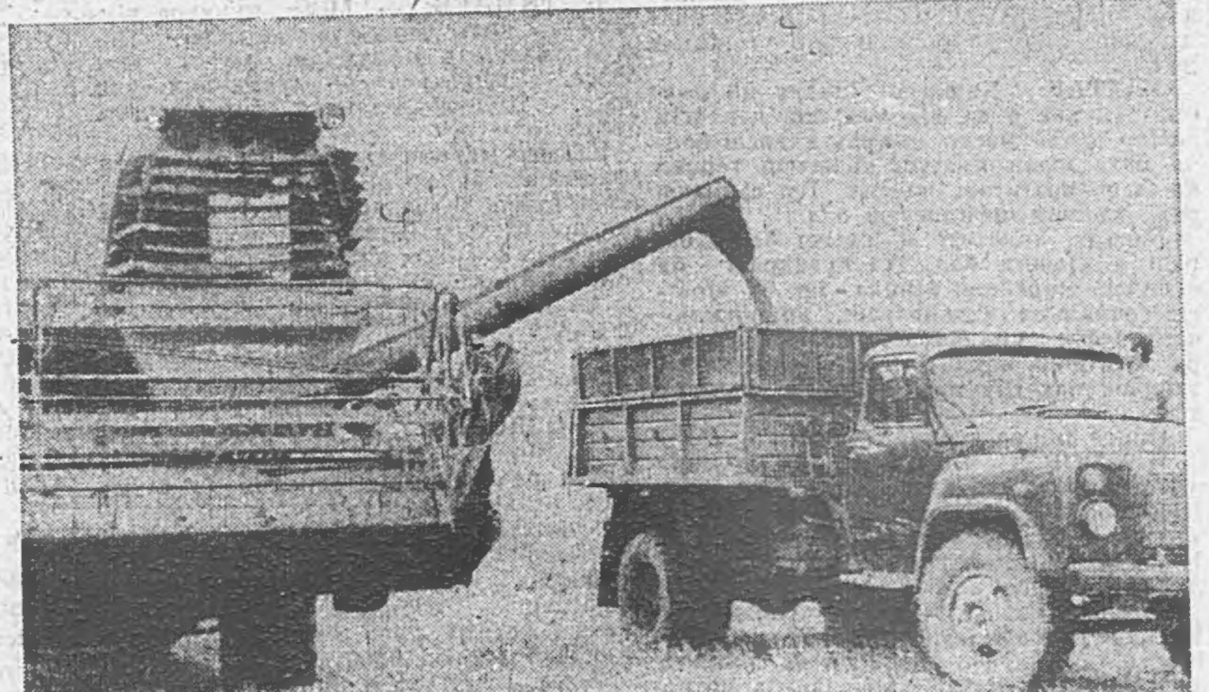

КІи-марс—цхьан комолексагІа

Соми баьцадаараши кхедара лостам болаш я Урус-Мартановски района Къахьегама ЦІе Байракх лелаю Мичурина цІерагІа совхоз. Цунца цхьана, доакъара, ялата культураш а лелаю цун къахьегамхоша. ТІеххьара яраш бархІ бІаь гектар совгІа хургдолча кхай тІа кхеяьй. Эггара хьалха мукх а хьокаш Іанз тІатеІІа чуэцаш да ка бола ялат. Из болх беш я йиъ «Нива» яха комбайн, хІаьта цар оарда ялат дІакхухьаш — пхи автомашина.

Укх шера тІеххьарча хана дийлхача догІаша лаьтта бужабаьб цхьа дакъа мукх. Цудухьа хало да из чуэца. ХІаьта а арданза цхьа ка ца битара еррига шоай уйла тІаяхийта къахьегаш, 30—40 процент тІехкхоачашъю комбайнераша шоай дийнахьара балха нормаш. Царна юкъе яьржача социалистически яхье хьалха ба йоккха опыт йола Бакаев Ахо, къона бале а, хьинар дола Азимов Ахьмади Абдулхаджиев Хаважи. Цар а, хІаьта иштта шоферий Бахаев Замбека, Вагапов Адама, Пираев Леме бу болх даькъала бувцаш я хІанзалца язъьчарех дукхагІйола «Молнеш».

КІи-марса балхаш цхьан комплексагІа дІахьош да цу боахаме. Комбайнашта тІехьа диса ча кхай тІара цу сахьате дІадоаккх механизатораша Дадаев Абдул-ГІапурей Тужиев Хьусеней.

Х. МАГОМЕТОВ.

КХОМ А БЕШ...

Ди делкъинга леста ха яр со «Назрановский» совхозе кхаьчар. Доккхача кхай тІа йоаллар массехк комбайн. Касарех Іобилла мукх оардаш яр уж. Кхай тІарча балхага хьожаш вар агроном Ведзижев ГІапур.

— Ханнахьа венав хьо тхо долча, — йоах цо сога. — хІанзза мара дІадоладенадац тхо укх кхай тІара мукх хьакха. ХІана аьлча, догІаш делхаш болх хьабайтац. ХІаьта а тхоай графикал тІехьа довлац тхо. Тахан цхьа бахьан ди денад. Болх ца беш диса денош юхаметтаоттадеш, деннеи буссеи тІатеІІа, болх бе лаьрхІа ба комбайнераш. ПланагІа 19 центнер яккха езаш да тхо. Бакъда, оаха хІанз йоаккхар 26 центнер я. 15—20 дийнахьа хьувкъам чуийца баккха лерхІ укхаза. Цу гІулакха эшаш мел дар уйла а яь вІаштІехьдаькхад совхоза кулгалхоша. ВІашагІъеллай уборочно-транспортни комплекс. ХІаьта беррига комбайнераш лакха опыт йолаш ба.

Гуш да механизатораша дика шоай техника кийчъяьлга. Цунга хьежжа ца йохаш, Іурра денз сарралца болх беш я комбайнаш, жаткаш. ХІанзлехьа 650 гектара тІара мукх чуийца баьннаб. ХІаьта дукха ялат аьрдад. Эггара кІезигагІа хилча а цхьан комбайно сезонагІа 120 — 150 гектара тІара ялат чуэца дезаш я норма. Дийнахьа йиъ-пхиъ норма кхоачашъеш болх бу комбайнераша. Тахан хьалхалаттачарех ба Оздоев Мовли, Оздоев Уматгири, Плиев Руслан.

Кхашкара ялат хьатта а цул тІехьагІа хлебоприемни пункте а дІаувзаш я совхозера машинаш. Водителашта юкъе хьокхам а луш болх беш ба Барахоев Къурейш, Мальсагов Султан, Мальсагов Руслан, кхыбараш.

«Назрановский» совхозе мел бола низ оарцагІбаькхаб кхашка боахкача наха новкъостал дара, цар болх юкъагІа ца балийтара. Дукха ха йоаццаш хиннача партийни собране дийцар ялат чуэцара мишта кийчо яьй, белгалдаьхар кхоачамбоацараш, лоаццача хана уж дІадоахилга Іалашдир.

Кастта мукх чуийца баргба укхаза. ХІаьта дукха ха йисаьц кІа чуэца болабала а. Керттердар да ялат доа а ца деш, ше мадарра хлебоприемни пункте дІакхачийтар. ХІаьта боахама а кхы тІа пайда хургба цох.

Балхара йистебаьлча наха салаІа, кулг-юхь дила моттиг вІаштІехьъяьккхай укхаза. Болх беш я дІа-са лела кухни. Дулх, баьцадараш долаш дийнахьа кхозза кхача лоаттабу кхай тІа болх беш барашта.

Массанахьа санна, укхаза а ба шоай декхараш толаме кхоачашдеш даим хьалха латташ, хьинаре къахьегаш хьабоагІараш. Царех ва комбайнер Плиев Руслан. Хьинар долаш, лакха говзал йолаш из хиларах, цунна аьттув боал дийнахьара норма 120 — 140 процент кхоачашъе. Иштачарех ба комбайнераш Я. Местоев, А. Бабхоев, С. Плиев, кхыбараш.

М. ЧАХКИЕВ.

СУРТАШ ТІА: 1. Комбайнераш Я. Местоев, А. Бабхоев, С. Плиев, управляющи Я. Мальсагов, агроном М. Мальсагов, 2. Комбайнер Р. Плиев. 3. Аьрда мукх машина тІаботташ латт.

ПРАВОВИ КОМИССЕ ЗАСЕДАНИ

КПСС обкома правови политика дешаех йолча комиссе заседани хилар.

Цига хьежар 1989 шера 6 мае хиннача НГІАССР партийни, паччахьалкхен, правоохранительни, боахама органий актива собране тІайнца «Республике социалистически законность Іалашъяреи общественни порядок лораяреи хьакъехьа беча балха хьалахи, цун хьинар айдара областной партийни организаце де лерхІарехи» йола резолюцеш кхоачашъяра де дезарех долча дешага.

Ювцача темах лаьца къамаьл дир КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретара В. А. Алехина, парте Урус-Мартановски райкома хьалхарча секретара В. Т. Сагаева, НГІАССР Лакхехьарча Совета Президиума секретара С. Н. Кожуховске, КПСС обкома отдела заведующе В. Н. Яковлева, «Ленинан никъ» яхача газета редактора Ю. А. Айдаева, иштта кхычар.

Заседане иштта хьежар КПСС обкома правови комиссе укх шера шоллагІча ах шера бе лерхІача балха планага.

ХЬОКХАМАШ ЛАКХДЕННАД

ЦІаккха ца хиннача тайпара хьинар а айдаь къахьегаш ба пятилетка диълагІча шера Сунженски района Кирова цІерагІча колхоза хьайбаш лeладераш. Планал а социалистически декхарел а дикка дукхагІа я укх ах шера цар паччахьалкхенга ехка шура. Масала, 585 тонн план йолча, цхьоалагІча июле боахамо паччахьалкхенга ехна из продукци — 617 тонн я.

— Доккхий декхараш да укх шера тхона хьалхашка латтараш, — яхаш дувц колхоза керттерча зоотехника Котиев Мухьмад-Башира, — тхо декхарийла да 1270 тонн шура паччахьалкхенга йохка. Сона дага а доагІаш укх шера миссел лакха хиннаяц из план цІаккха а иштта мара кхоачашъеш а хиннаяц. Цхьабакъда, шеко йоацаш ала йиш йолаш да: укх шера-м кхоачаш хинна а ца Іеш, тІехкхоачаш а хургъя аьнна. Цунна къаьгга тешал ду ах шера оаха баьча балхо а.

— МалагІа бахьан да из тІаккха дІаихача шерашка шоай декхараш оаш кхоачаш ца дар? — хетт аз цунга.

— Цхьа бахьан хинна Іац цига-м, — йоах цо. — Цу деша бахьанаш-м дукха а да. Керттера бахьан малагІа да аьлча, хІанзалца хьа, укх шера мара, доакъара бизза кхоачам хиннабац тхога цІаккха а. Цул совгІа, хьайбаш леладерий хьашташ доагІача бесса кхоачашде таро а хиннаяц. Бакъда, хІанз кхытайпа да деррига а. Массе оагІорахьара дика новкъостал ду тхона агрообъединене кулгалхоша. Цул совгІа, боахама кулгалхоша а ледара битац тха хьайбаш леладераш. Могачох царна йоакхо е гІерт уж.

Къахьегамхочунна кхы фу эш из мара? ДоагІар цунна дІалой—шеко яц цо болх хьабергхиларах. ТІехьа дале а, хІанз кхийттаб цу деша боахама кулгалхой а, керттера специалисташ а. «ЦІаккха ца хулачул дикагІа-м да тІехьа дале а», оал эрсаша. Цудухьа, аз кхетадечох, боккха болх ба-кх из, хІанз мукъагІа из иштта нийсденна.

Дег тІара цох доккхал деш ба хьайбаш леладераш шоаш а. Вешта, бехк а бац цар. Итт—пхийтт шера, нийсагІа аьлча, 1973 шера денз, укх шера мара аьттув хиннабац цар боагІача бесса болх хьабе а, шоай декхараш толамца кхоачашде а. Цудухьа ба уж тахан къахьегаш, деррига шоай низ—хьинар оарцагІа а даьккха.

— Іалаьмате дукха доакъар да укх шера тха Іалашде дезар, — йоах дІахо колхоза керттерча зоотехника. — Масала, оаха лерхІачох тхона эшаргья 8000 тонн силос, 1000 тонн сенаж, 900 тонн йол, иштта 2000 тонн ча а. Таханарча дийнахьа 500 тонн сенаж Іалашъяьй оаха. ХІаьта хІанз укх сахьате доакъар Іалашдара болх лакхача темпаца дІахьош а ба тха боахаме. ВІалла къамаьл а доацаш доакъара шортта паргІато хургья тхога укх Іай.

Дика тоъала ха я боахаме хьайбай помещенеш Іанга кийчъяра балхаш дІадоладаь. Цу деша а ханнахьа оарцагІа баьннаб укхаза укх шера. ХалагІа мел дола балхаш чакхдоалаш латт. Ер бутт чакхбоалаш цІендаь уж йисте даха лаьрхІа ба боахама гІишлонхой.

Къаьстта дикача хьале я ала йиш йолаш я Куриев Мухьмад-Башир керте латта шурий-товарни ферма. Хайра хІама ца эшаш кийча я укхазара еррига хьайбай помещенеш. ДІатоха кулг тешшаме а долаш, дика чакхдоахаш латт уж балхаш. Цул совгІа, ферма къахьегамхошта балхаш дара, иштта салаІара мел эшар долаш а да укхаза. Іалаьмате хоза кийчъяь я ЦІе уголок, иштта дика вІаштІехьбаьккхаб гойтара-агитаце болх а. Лоацца аьлча, дика къахьега а хоза салаІа а лаьрхІа ба ферма хьайбаш леладераш.

КІезига бац боахаме шоай декхарех тІехдика лоархІа а беш, социалистически яхье даим хьалхале а лелаеш хьабоагІа хьайбаш леладераш. Уж ба доярхаш Галаева Тоти, Рыбалко Мария Александровна, Барханоева Тамара, Газдиева Эсет, телятницаш Мальцева Надя, Камурзоева Радимхан, скотникаш Дударов Мувса, Хошолаев Хьасан, Евкуров ТІахІир, кхы дуккхабараш. Е хьалха а е тахан а, цІаккха хьинар лаьгІ ца долийташ, хьанала къахьегаш хьабоагІа уж аз цІераш яьха хьайбаш леладераш.

— Виц ма лелахь, аз хьайга яхачох, — йоах тІехьара бохама керттерча зоотехника М.-Б. Котиевс. — ХІанзчул тІехьагІа нийсса ах шу далалехьа хьо цец а варгволаш селла доккхий хувцамаш хургда-кх тха боахаме. Из иштта хилийта ловш ва хІара тха къахьегамхо. Аьннар — аьннача хила деза, тха дош чІоагІа а хургда!

Къайле яц, дика хет боахама керттерча специалиста иштта бІубенна къамаьл деш хилча. ХІаьта, кхы а дикагІа хетт дІахо шоай болх кхы тІа а тоабар наьха санна сакъердам болаш из хиларах а. Нагахьа из ше а иштта беррига хьайбаш леладераш а цу тайпа уйланигат долаш хуле, шеко яц цар лерхІар дизза кхоачаш хургхиларах!

М. МУТАЛИЕВ.

ЙОАКХО Ю

Рейд

Доакъар Іалашдара балхаш мишта лел хьожаш хилар тхо укх деношка Назрановски района совхозашка. Атта дац укх шера цар къахьегамхошта хьалхашка латта декхар. Лоаццача хана кийчъе езаш я 7820 тонн йол, 5200 совгІа тонн силос, 3000 тонн сенаж. Планага диллача а, хІаьта дІадахача шера Іалашдаьчунца нийсдича а дукха дукхагІа доакъар да из.

Шура а, дулх а дІадаларга диллача района боахамашта юкъе, керттера моттиг дІалоацаш я «40 лет Октября» яха совхоз. Цун производство хьайбай боахамгахьа дукхагІа лостам болаш я. Мишта вІаштІехьяьккхай шоай «баьццара кампани» цу совхозе къахьегаш болча тІойюртхошеи долакхаюртхошеи?

ГІулакхаш во ца лелалга хайра тхона, новкъа долхаш эггара хьалха тхоашта нийсъеннача №3 йолча ферма коа дІачудоаллаше а. Цахаддаш хьачуух кердача аьлах, мошача доакъарах етта лафеташ-мажараш тІехьатайса тракторaш. Раьза ва ферма заведующи А. Аушев а кхыбола ферма дай а шоашта доакъарца еш латтача Іалашонна. Доакъара дикал а царна хеттача тайпара я. Из-м даьча тохкамаша а хьахьокх. ХІанзалца цига хьа мел дена доакъар хьалхарча классал чухьанагІа доэцаш да.

Доакъар Іалашдераш-м шоашкара доагІар хьадеш ба. ТІаккха ферма коллектива мишта кхоачашду хьалхашка латта декхар? Ала деза, мела яц из а. ДІадахача ах шера планах 305 мара ца йоагІача 364 тонн шура яьккхай ферме. ХІанз аден-бус хІара кхоабача Іаттагара йоаккхар 10 килограммал тІех а лелх.

ДІахо тха никъ кхашка бода. Беркате, диза да совхоза хІара доакъара кха. Къаьстта дика хьийкъай люцерна. 892 гектара тІа кхею из укх шера. КІезига дац ерригача доакъара культураша дІалаьца кха а — 2732 гектар. Цу кхай тІара планах совхоза фермашка дІакхача езаш я 1930 тонн йол, 17000 совгІа тонн силос.

— ВІаштІехьдаргдий из? — аьнна шийта хьттача укх тайпара жоп делар доакъар Іалашдеча комплексни отряда начальника З. Гиреева: — Цу цифраш тІа сеца Іергдац тхо. Дагалаьцар кхоачашдара таронаш шортта я.

Дика хьувкъаш йоагІа 1500 гектара тІа силоса лаьрхІа дІайийна хьажкІаш, 200 гектара тІа — дукхача компонентех йола баьцаш.

Ка бола ялат чуэцача комбайнашта тІехьа дІайолаеннай пожнивной хьажкІаш дІаюв сеялкаш а. Цу культуро дІалоацаргда кІан мукхи чуэцаш хьалха мукъадаьннаачох 200 гектар лаьтта.

Доакъар Іалашдеш боахкарашта гаргагІорта ца лоархІадеш дукха хьеделар тхо, хІана аьлча царел кІезигагІа кхо хетацар хьона цар тхоашца хьаьший лаьрхІа йоаергІйола ха. Хьалха, подрядагІа, арендагІа болх беш боацача хана санна гІаьленаш а увзаш Іийне багІаш хилча-м ше дар. ХІанз тхогахьа хьахьажа мукъа вацар царех саг.

Дика вІаштІехьдаьхад цар балха хьалаш а. Даарга-маларга диллача кІи-марса комплекса тІехха лелаш кухни я, цахаддаш шийла хий хулийт кхашка боахкарашта. ХІаьта салаІа моттиг — хІанз кхашкарчул хозагІа цхьаннахьа а яц, аьлча харц хургдац. ВІаштІехьъяьхай наьха балхацара материальни а моральни а безам совбаккхара тІаерзаяь мероприятеш а.

Белгал ца баьхача барг-баш доакъар Іалашдеча яьржача социалистически яхье хьалхалаттараш а. Уж ба доакъар хьокхача низ болча агрегатий машинисташ-операторaш Полонкоев Идрис, Дугиев Муса, Полонкоев Муса, доакъар фермашка дІакхухьа водителаш Олигов Мухьмад, Аушев Ахьмад, Гайтов Махьмад, кхыбараш.

Цар хьинарца, цар къахьегама овсарленца доах совхозо толамаш. Тхо цига хиннача дийнахьа аргІаш даь дІаоттаьяр 400 тонн гаргга йол, траншеяшка еллаяр 1000 тонн совгІа силос. Доакъар Іалашде доладаь дукха ха ца хиларга диллача, во дац уж хьокхамаш.

Нагахьа санна, хІанз мо гІулакхаш дІахо дІадолхе (уж гІоргхиларах шеко яц), хьатІадоагІа Іа совхоза хьайбаша меца доаккхаргдоацалга хоалуш да.

ШоллагІа маршрут — «Экажевский» совхоз. Доакъар Іалашдара цІаккха тІехьа ца юсаш хьайоагІа из совхоз укх тІеххьарча шерашка. ДІадахача шера а дар укхаза хІара хьайбана Іалашдаьр лаьрхІача районе массарел а дукхагІа доакъар. Уж толамаш керттерча даькъе дувзаденна да, доакъар кхеду а Іалашду а подразделени подрядни хьисапе болх бе йолаяларца. Хьалха мо, цкъа кІа хьокхача, тІаккха йол чуэцача бовдаш хала хьувза безаш бац хІанз совхоза кулгалхой а. Доакъар Іалашдеча цхьа кулгалхо ва укхаза хІанз—отряда начальник Б. Бекмурзиев. Мел эша техника я отряде. Шоаш ремонт а ю цунна доакъар даккхара кийчо еча хана, шоаш Іунал а ду. ХІаьта хьалха мо «новкъа болхараш лувца» ца безаш цахаддаш коллективе болх беш бола механизатораш а ба. Йоккха балха опыт йолаш говзанчаш комбайнераш Гиреев Макшарип, Кациев Таймурад, трактористаш Евлоев Уматгири, Костоев Йоакъап, Талдиев ИбраьхІам, кхыбараш. Нагахьа санна, тахан оперативни итогаш йича доакъар чуэцача хьалхара моттиг цу отрядо йоаккхаргъяр, аьнна, хеташ да тхо районе. Масала, йол Іалашъяра план хІанзлехьа а 50 процент кхоачашъяьй.

Лоацца аьлча, тхо хиннача цу шин совхозера хьал во дац. ХІаьта а сводкаша хьахьокккхача тайпара, массанахьа цхьатарра бац укхаза из сухал. Масала, совхоз-техникум планах 400 тонн йол Іалашъе езаш я. ХІаьта сводко хьахьокхачох 13 июле цхьа грамм а Іалашъяьяцар цунах. Кийчъяьяц силос, планах йоагІар 367 тонн йолаш.

М. МАРТАЗАНОВ.
Назрановски района АПО керттера агроном.
М. ЗАНГИЕВ,
тха собкор.

ХЬАЛХАРА ЭКЗАМЕН

РЕПОРТАЖ

Шалински района «Московский» совхоз дукхагІча даькъе баьцадаараши соми лелабеш я. Дале а, кІезига теркам тІабахийтац укхаза ка бола ялати доакъара культураши кхеяра, хьайбай продукци яккхара.

Укх деношка районе эггара хьалха ка бола ялат чуийца баьлар совхоза кхаш леладераш. Деррига балхаш сиха а агротехнически дикагІйолча ханашка а чакхдаьхар цар. ТІеххьара араьхар шоай агрегаташ кхашка комбайнераша Хасенов Адамеи Дзаголаев Зайндеи.

— Ди-бийса ца къовсаш болх бир Хасеновеи Дзаголаевеи, — аьлар совхоза парткома секретара Масаев Ахьмада. — ХІара дийнахьа дикка тІехкхоачашдора цар шоай декхараш. ДогІа дийлхача, техникана профилактически ремонт еш хулар механизатораш, хІаьта лаьтта ловсардахача, минот ца йоаеш ялат хьакха а арда а болалора уж.

Кхаш леладераша хьийта къа эрна дайна ца хилара тешал деш да цар хьокхамаш. ХІара гектара тІара баьннаб 36,5 центнер мукх. Из — оттаьча планал тоъал дукхагІа ба. Кхы вогІа дац хьалаш кІа чуэцача а. Из юкъера лаьрхІача хІара гектара тІара 32,2 центнер даьннад, план 25 центнер йолаш.

Ялат хьатта дІаозаш хиннача шоферашта Хасимиков Султана, Эхиев Ахьмада, цар новкъосташта тІаьлттар атта дукъ дацар. Сихбенна а чуйнна а болх беча комбайнерашта тІехьа ца биса гІертача цар цхьайолча хана шозза тІехкхоачашйора шоай планаш.

— Водителаша болх мишта бу хьожаш цхьа белгало я тха, — яхаш беггаш бир А. Масаева. — Ялат дІакхухьача новкъа дукха гІажаш хуле, тесса леладу шофераша гІулакх. Укх шера наькъашка лелаш коа тІара оалхазараш гургдац хьона. ХІара машина, лафет цхьа фийг Іобожаргбоацаш кийчъяьй. ХІана гІерт кхаш леладераш деррига ялат цІенна чуэца? ГІерт, бухсоццаш хьахулачох тийша да царга дІакхоачаргдар а.

БархІ ди мара эшанзар совхоза къахьегамхошта ка бола ялат чуийца даккха. ГІулакх иштта сиха дІадахьа новкъостал даьр фуд аьлча, из да эггара хьалха укхаза болх лерттІа вІаштІехьбаккхар, наьха йоакхо е биц ца балар, техникахи балха ханахи бизза пайда эцар.

Кхехкаш дар балхаш совхоза хьатта а. ЦІенача асфальта тІа Іодоассадаь кІан мукхи цІенбеш, машинаш тІа из ботташ бар Бетерсултанова Лариса, Хамидова Марха, Бачакова Элита.

Ялат чуэцале дуккха хьалха баьхкар уж хьатта. Массанахьа цІено йиэ, кІан мукхи Іобоассабергболз моттигаш белгалъяьхар, техника ше латта езача моттиге дІанийсйир. Цудухьа тахан садаа дезаш дац этта хьал.

Хьатта заведующелла хьожаваьв Бугазов Мовсар. Из ший болх дика бовзаш, хІаман хьурмат де ховш саг ва. Беррига низ тІабохийт цо ялат ца дойташ паччахьалкхенна дІадалара.

КІан мукхи чуийца мукъадаьнна кхаш цу сахьате аьхад. Цу моттиге дІайийнай силоса лаьрхІа хьажкІаш.

— Силос йоллар цаІ да, — йоах парткома секретара. — Керттера лоархІ оаха хьайбаш баьццарча доакъарца кхабар. Из де хІанз дІайийнача хьажкІаша гІо дергда тхона.

Силос елла ца Іеш, кхыдола доакъараш а Іалашду совхозе. Из деш я Масхудов Адам керте латта арендни коллектив. Люцерна цкъа хьекхачул тІехьагІа цо кийчъяьй 300 тонн йол.

— Тхона оттаь план 437 тонн я, — йоах Масхудова. — ШозлагІа мангал техача цу декхарах тхоаш лоархІадергхиларах шеко йолаш вац со. ТІаккха кхозлагІа хьакха езаш я люцерна. Планал совгІа даьккха доакъар тхоашта ловчча дІахьожаде бокъо йолаш да тхо.

Доакъар Іалашдеча дикагІча оагІорахьа белгалбаьннаб механизатораш Махмудов Хьамид, Хасиев Іумар, водитель Орцухаев Хьамзат, аргІаш дотташ вола Денильханов Іийса. Шоай дийнахьара нормаш 140 — 150 процент кхоачашъю цар.

— Кхашкара балхаш цІаккха дІахадац, — аьлар Масаева. — Эттара чІоагІагІа гІадвугаш да ахархой сакхетам дикка айбенна хилар. Чуийца ялат, литта доцув мо, цІена да, цхьоалагІча классагІа я Іалашъяь еррига йол. Болхлоша шоаш йоакхо ю из иштта хилийтара. Лакхера Іоеча командашка хьежаш ха йоайиц цар, деррига а шоай лоІамагІа хьаду.

Баьцадаараши соми чуэцача даькъе кхы а дукха декхараш латт совхоза болхлошта хьалхашка. Дале а, майрра ала йиш я хьалхара экзамен цар тІехдика дІаеннай, аьнна.

М. КАРТОЕВ.

Ф. Оздоева

И. Лоов

И. Ширшов

Ж. Гакаев

В. Тимаев

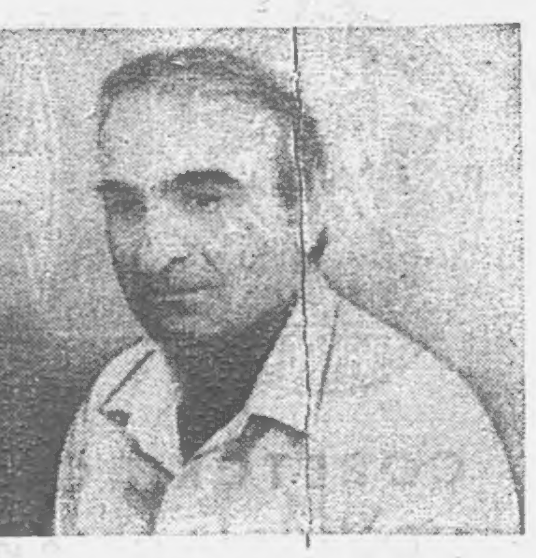

Х. Гакаев

ХАТТАР: — Вай массане чIоагIгIа теркам тIабахийта ладийгIар КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Председатела М. С. Горбачева Центральни телевидене гIолла даьча къамаьлага. Цунца дувзаденна шуга ер хаттараш де безам бар са: къамашта юкъерча гIулакхашка малагIа проблемаш Iайнай, аьнна, хет шоана. Уж къоастаяра керттера лостамаш малагIаш да, хьалхарча даькъе де дезар фуд?

И. ЛООВ: — Вай мехка историе чухь духхьашха хинна хIама да парте лидера а паччахьалкхенна керте латтачо а къамашта юкъерча гIулакхий хьакъехьа советски нахага кхайкарал дар. Цун бахьан малагIа да вайна массанена дика хов. Къоастае еза проблемаш мел дукха яле а, даим дагакхаба деза керттердар — цаI я советски мехка кхел. Нагахьа санна воай а вай берий а сийрден цIенен кхоане хилар вайна лой — Союз кхотаяра, наьха барт-цхьоагIо чIоагIъяра деррига де деза вай. ЧIоагIъе еза республикаш а царна юкъера бувзамаш а.

Сенна дувцаргда из, проблемаш дукха я: социальни, нравственни, экономически, экологически... Дуккхача шерашка даьхад вай къаман дош «дизза а боккъонца а къоастадаьдаьннад», аьна хеташ. Вай тешаш дар кхы хургйоацаш халкъашта юкъера антагонизм, цабезам, цатоам дIабаьккха хиларах.

Дага а доацаш, вахаро хьалхашка оттадаьча хаттарашта жоп дала кийча хилансар обществоведаш. Дувцар да къаман дешах а социально-этнически проблемаех а йолча метафизически теоретически положенеех къаста царна ца магарах. Iилманхой дукхагIдолча балхий цIераша хьагойт из: къамаш дегIадахкар а гаргадахар а, къамий доттагIал чIоагIдар, социализми къамаш дегIадахкари, доттагIлен традицеш, и. кх. дI.

Тхона хетачох, хьаддача регионашкен республикашкен хьахулача социально-экономически, демографически, общественни процессашка хьежжа хувцалу къаман деша чулоацам. Вешта аьлча, общество дегIаахара тайп-тайпарча этапашка хьежжа. Укхаза керттердар да хьахинна яьнна а хьахулаш латта а социальни проблемаш ханнахьа теркалъяр. Ховш ма хиллара, моллагIча къаман-этнически болама ларде ухк социальни процессаш, явленеш, хьашташ. Уж хIамаш теркал ца деш дитаро хьахулийт чоалхане социально-политически хьал. Цунца дувзаденна массехк хIама белгалдаккха ловра сона.

Халкъа боахама (экономикана) доал дара административно-бюрократически системас чоалхане даькхад къамай а этнически группай а вахар. Из цаI да. Къулбаседа Кавказа хьалашка хIара республика а область а экономически даькъе дегIакхувла еза экономика традиционни доакъош теркал а деш. Республика (из моллагIа яле а) доазон тIа шоай политически бокъонехи паргIатонехи пайда эцара цхьатарра таронаш хила еза цига дахача деррига халкъий а къамий а. Эггара лакхерча паччахьалкхен органашка викалал де деза территориальни а къаман а хьисапе. Нийса хургдар социально-этнически белгалонашка хьежжа, из де йиш йолча моттигашка, районни а юртий а Советаш вIашагIъехкача. Тахан духхьашха деш мичад из. Цу тайпара практика хиннай Советий Iаьдала хьалхарча шерашка. Эшар да цу тайпарча формированешта паргIатта дегIаахара, социально-политически даькъе мел эшар Iалашдар.

Кагийча къамий проблема яц, яьхад вай дуккхача шерашка. ХIаьта из йолаш я. Масала, Нохч-ГIалгIайчене бахаш лоалахарча республикашкара а областашкара а дукха нах ба. Вай хьажа деза уж малагIча хьал тIа ба. Къулбаседа ХIирийчене бах дукха гIалгIай. Дагестане — нохчий. Уж деррига дешаш алхха локально къестадаь дита йиш яц. Дагестане бахача нохчий проблема алхха дагестански я? Яине а яц. Из Нохч-ГIалгIайчен проблема я. Е ХIирийчене бахача гIалгIай яр. Сона хетачох, лоалахарча республикай кулгалхоша шоайла вIашагI а кхийтта, ювца еза уж.

Юххера, хIана хет вайна мехка алхха пхийтта мара союзни республика хила йиш яц, аьнна. Нагахьа санна вай союзни а автономни а республикай, автономни областий, округай статус хьадда белгалйой, сона хетачох, паччахьалкхе вIаштIехьъяккхара формас стимулировани е еза ший социальни экономически хьалашка хьежжа автономни республиках союзнияр хьаяра, областах — автономнияр хьаяра, и. кх. дI. Цо стимулировани ергьяр этнос, къам дегIакхувлара. Дукха ха йоацаш а тIехь национализм лоархIар дош цу тайпара оттадарах. Бакъда, демократе а гласносто а таро еннай вайна цу дерригнех гуччахьа дувца, нийсагIа бола никъ харжа.

Вахаро дIадех республикай, областий, бIарччача региона Къулбаседа-Кавказски социально-этнически атлас хьаделга. Из ца хилча, этносий социально-политически гIулакхаш, къаман-паччахьалкхел дIахо эргайоаккхаш тоаяра, духовни культура дегIайоалаяра хьакъехьа вай дер хьадда а корта болаш а хургдац.

Ж. ГАКАЕВ: — Иналь Романовича дийшача дуккхача хIамашта раьза ва со. Укхаза оттадаьча хаттарашта жоп далара, сона хетачох, керттердар да къаман дешаш къестадеча ший хана В. И. Ленина дIадоладаьр лоарзагIа ца доалийташ дIаходахьар. Боккъонца суверенни а шоай лоIаме а йолча союзни, автономни республикех, паччахьалкхен кхыча образованеех латта еза вай федераци. Цхьабакъда, федераци яц эргаяккха йиш йоаца процесс.

Цхьайолча проблемаех Иналь Романовича сов кIаьда дийцача санна хет сона. ХIана аьлча, ший тайпара этажаш йолаш я вайцигара нийсхо. Цхьабарий — йоккхагIа я, вокхар — кIезигагIа, кхоалагIчар — геттара кIезига. Из лерттIа хетац сона. Еррига республикаш, союзни яраш а автономни яраш а,

ВАЙ—ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ

МОХК ЦАI БА МАССАНЕ

«СЕРДАЛО» «ГЕРГА ИСТОЛ» —ЧИГУ

Ерригача союзни а автономни а республикай хинна ца Iеш, шоай паччахьалкхен образованеш йоацача къамий а сакхетам чIоагIгIа лакхбеннилга цхьаккха шеко йоацаш да. Дуккхача къамий хьашташ доагIача бесса теркал ца деш дитаро, цхьайолча регионашка социально-экономически дешаш къестаделга цхьан тайпара леладаро, мотт а культура а дегIакхувлача нийса доаца хIамаш нийсдалийтаро, демографически хьал ирдаларо чоалхане даьхад къамашта юкъера гIулакхаш.

Уж процессаш массаза атта, цивилизованни формаех чакхъювлац. Масала, Сумгаите, Фергане, Новый Узене, кхыйолча а моттигашка нах боабеча, боккхийча наха, исташта, бераштa инзаш деча, эзараш нах шоай фусамаш йита а йита, кхычахьа дIааха безача кхаьчад гIулакх.

Цхьанна къаман хьашташта зе ца деш мишта къоастаергья иттаж шераш хьалха деиз хьаIайна проблемаш, фу де деза халкъашта юкъера доттагIал чIоагIдара?

Цу а кхыча а хаттарашта жоп далара Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета Iилманхоща вIашагIкхийтар тха корреспондент. «Гергача истола тIа» къамаьлаш дир ЛООВ Иналь Романовича — исторически Iилмай доктора, профессора, ОЗДОЕВА Фируза Гиреевнас — филологически Iилмай доктора, профессора, ГАКАЕВ Жабраил Жоколаевича — исторически Iилмай доктора, ШИРШОВ Иван Алексеевича — филологически Iилмай доктора, профессора, ТИМАЕВ Ваха Джахаевича — филологически Iилмай доктора, профессора, ГАКАЕВ Хьамзат Адамовича — исторически Iилмай кандидата, доцента.

цхьатарра бокъонаш йолаш хилийтара эша хьалаш хьахиннадаьннадеце а, хьахулаш латт, аьнна, аргдар аз. ТIаккха шоаш дIаяргья дукхагIйола проблемаш, белгалбе йиш хургья керттера лостам.

Цхьаькха хIамах а ала безам бар са. Геттара бакълув М. С. Горбачев: миччахьа из вахе а моллагIча къамах из вале а, ше Iеча моттиге шийх визза да лоархIаш хила веза хIара советски саг. Цу е вокх моттиге даим баьхарий санна, бокъонаш хила еза цун массе хIаман тIехь — болх бара, дешара, ший къаман культура ганзаш йовзара, мотт Iомабара даькъе. Масала, вай республикал арахьа вах 200 эзар нохчон гIалгIай, хIаьта И. Лоова ма аллара, вайцига бах кхыча къамех бола дуккха нах. Цар а вокхар а, шеко йоацаш, бокъонаш цхьатарра хила еза. Халахете а, из принцип телхаеш моттигаш нийсъеннай Дагестане, Къулбаседа-ХIирийчене.

В. ТИМАЕВ: — Укхаза ма аллара, къамашта юкъера дешаш нийса къестаде йиш яц къаман чура процессаш кIоаргга йовзаш, царна нийсача оагIорахьа лостам телаш ца хилча. Цхьан хIамах чIоаггIа кхета деза вай: хIара республика, региона традицеш, исторически, этнографически, географически, экологически а кхыдола а хьалаш шоай белгалонаш йолаш да. Цудухьа къаман дешаш къестадеча хана деррига цхьан модела чудолла гIерте—доккха гIалат дергда вай.

И. ЛООВ: — Вешта аьлча, цига, хьалхагIа санна, цхьа клише хьаде йиш яц.

В. ТИМАЕВ: — Укхаза иштта лоархIаме да къаман специалисташ, болхлой керттерча промышленни, Iилманттохкама, проектни организацешка балха хьежабеча йизза нийсхо лелаяр.

Укхаза дийцар Дагестане бахача нохчий а ХIирашкахьа бахача гIалгIай а проблема къоастае еза, яхаш. Сона хетачох, кхаь республика кулгалхой вIашагIа кхетарах кхоачамбаь Iе йиш яц укхаза. Уж лоархIаме дешаш дувцача а къестадеча а хьинаре дакъа лаца доагIа общественносто, Iилманхоша.

Е хьаьцаргда вай, лоалахоща каст-каста чакхдоаха культура Денош, бе-бе вIашагIкхетараш. Уж эшац ала валлац со. Цхьабакъда, хIанз санна моттийта леладе йиш яц уж. Вайцига вIашагIъеллай «Даьхе» яха общество. Малав цунна юкъевахьар?

ХАТТАР: — Тахан керттера дар фуд аьлча, из да халкъаш кхотадар, царна юкъера инкарло дIаяккхар, ленински къаман политика хьаллоаттаеш, цун низ алсамбоаккхаш мел дар хьахьокхар, хьаллацар. Из болх беча хана алхха лозунгехи тIахьехамехи кхоачамбаь Iе бокъо яц вай. ХIаьта деррига дезалгара дIадоладе доагIа, аьнна, хет сона. Бакъда, цу гIулакха юстара латта йиш яц школа, кхыйола дешара заведенеш, цу даькъе шун университет. Оаша фу аргдар цох?

В. ТИМАЕВ: — Шеко яц, интернационални сакхетама лард дезале йолл. Нагахьа санна даьша-ноаноша зIамига долча хана деиз къамаш къерда а ца къердаш, наьха сий де, къаман истори а культура а лархIа шоай бераш Iомадой — бизза нах болаш хьалкхувргда уж. Царна атта хургда кхыча къамех болчарца баха-лела.

Цхьаболчар оалаш хоза сона: са бер хьаьнахкачунца доттагIал леладеш да, яхаш. Из къамаьл дечар цох доккхал а ду. Хаттар отт: фуд цига тамаш е езаш? ЛерттIача наха юкъе доагIаш хIама ма дий из-м!

Хьо моллагIча школе нийсвелча хьехархоша дувцаргда шоай КИД-ша беча балхах, кхыча мехкашцарча берашца доттагIлен бувзамаш леладеш хиларах, каьхаташ а совгIаташ а дIа-юха кхухьийташ хиларах. Фу аргда цох, из геттара дика хIама да ца ьлча. Бакъда, шоана хозаргдац дешархоша шоаш бахача республика истори, культура, традицеш, Iаьдалаш Iомаду, аьнна. ТIаккха городашка дахача бераштa сенах ховргда юрташкара шоай нийсархой мишта бах?

Тха университета а йиш яц цу лоархIамеча гIулакхашта юстара латта. Из чакхъяьккхар алхха дика специалист хинна ца Iеш, кхыча къаман традицеш, Iаьдалаш лоархIаш, ший мехка истори, культура кIоаргга йовзаш хила веза.

Ф. ОЗДОЕВА: — Ваха Джахаевича аьнначоа цхьа хIама IотIатоха ловра сона. Оаха дукхагIча даькъе хьехархой кийчбу. Университете деша багIача кхыча къамех болча студенташта бовзац нохчийн гIалгIайн йоазонхой, гIорбаьнна Iилманхой, хьаштдале, Советий Iаьдал доаккхача хьинаре дакъа лаьца революционераш. Долче, ректорат, партком оарцагIъяла еза ерригача кафедрашка Нохч-ГIалгIайчен истори а литература а хьехилга вIаштIехьдаккхара. ХIана аьлча, цигара дIадолалу хьайна уллув дахача къамий сий делга. Шийца вахар малав хайча мара воладац саг из лархIа.

Ж. ГАКАЕВ: — Цу проблема кхыча оагIонах аргдар аз. Ховш да, дезало, традицеша, Iаьдалаша, нравственносто, психологе а идеологе а общество хьаллоаттаелга. Халахете а, дезал чIоагIа ба ала йиш йолаш дац вай. Идеологи цIенхаштгача кризиса тIа кхаьчай. Нравственноста кIийле телхай. Укх тIеххьарча хагана кхаччалца алхха классови хьашташ мара ца лоархIаш хьадаьхкад вай. Дерригача адамлен маьхаленаш классови хьаштел тIех хилар кхетадаьд хIанз. Хетаргахьа, керда низ бала беза вай идеологена, нравственноста, традицешта. цу гIулакха пайда хьа мел лургболча хIаманна. ТIаккха мара чIоагIлургдаб дезал, лакхдургбац цун лоархIам.

И. ЛООВ: — Дувцар да къамашта юкъера гIулакхаш леладара культура хьаярах. Нагахьа санна нах шоайла ца бовзе, истори, духовни вахар кхетаде ловш беце, шоайла дувцачох кхетаргбац, царна юкъе хила йиш яц лерттIа гIулакхаш.

Вахача-лелача кхыча къамех болча нахаца гIулакхаш леладу нах шоаш а бIаьхегIа хул. Из иштта хилийтара, хIаьта социалистически обществе бахача наха юкъе норма а хинна дIаотта дезаш да из, моллагIча къаман — доккха дале а зIамига дале а, — вахара еррига оагIонаш, истори, культура кIоаргга йовзанза яргьяц. МоллагIча къаман истори доккха а дIаьхий а да. хIаьта исторена бе-башха дац цхьаккха къам. ХIана аьлча, уж дерригаш адамлен культурана боккхача лоархIаме да.

ХАТТАР: Вай дувца доладеннадар къамашта юкъе леладеча гIулакхий культура лакхъярах. Нагахьа санна халкъий цхьа дезал вIашагIболлаш вай дале, из дош кIоаргга тахка деза, цу даькъе Iоаь опыт, интернационални оамала этика теркал а еш. Фуд со ала гIертар? Цкъа-дале, къамашта юкъера эхьэздел лорадеш леладе деза. ШоазлагIдале, цу е вокх къаман башхалонаш кхетае ховш а тIаэца ловш а хила беза нах.

Иштта дий из?

И. ШИРШОВ: — Из тезис сел къувса езаш я, аьнна хетац сона. Бе-беча къамех болча нахаца гIулакхаш леладеча хана геттара лоархIаме да эздел лорадар, хIаране башхлонаш теркалъехар. Цу хьакъехьа цхьа масал доаладергда аз. Мороженни эца хьатIавепача нохчий кIаьнко шийга «ты», аьнад, яхаш дов эккхийта йоаллар из йохкаш лаьтта эрсий кхалсаг. КIаьнк цIийвенна латтар, шийгара фу гIалат даьннад ца ховш. Хиннар фу дар? Кхалсага хацар нохчий а гIалгIай а меттала «вы» яха форма йоацилга. Из ца хила тарлора кхыча къамех бараша моттигерча наьха быта, вахара, оамалий башхалонаш Iомаьяларе. ХIаьта вайнаха а ха деза эрсашца а кхычарца а къамаьл малагIча тайпара де деза.

Грозне вахаш а болх беш а цхьа хIама эийнад аз. Со юкъе нийсвеннача интеллигенцех йолча вайнаьха обществе чIоагIа лораву шоай мотт ца ховр, моллагIча къамах из вале а. Хоза оамал я из! Цхьабакъда, кхоачамбац цу тайпара эздел алхха интеллигенце гойтар. Къахьегама коллективашка а массе моттиге а шоайла бехк кхрабаш, сага новкъа хургдола хIама аларах лоралуш хила беза нах. Цо кхы а чIоагIдергда вайна юкъера доттагIал.

В. ТИМАЕВ: — ХIара къаман башхалонаш, цун оамалаш, Iаьдалаш довзаро, цар сий даро хозагIа а дIаьхегIа хьахул наха хIара денна леладеча гIулакхаш.

Ж. ГАКАЕВ: — Къаман отношенеш хьахул наха хIара денна леладеча гIулакхех. Нагахьа санна юкъара культура лоха яле, нагахьа санна къаман эгоизм котйоале — талх деррига.

В. ТИМАЕВ: — Культура яхача дена маIан нийса кхетадац цхьаболчар. Цар дийцу керттердар дийша хилар, барзкъаина хоза кийчвенна хилар а доацаш, сага уйла-нигат, цох йоахка дика оамалаш йолга.

Ф. ОЗДОЕВА: — Сай бера ха дагайоагIа сона. Цхьаькха дийша саг вацар сона гонахьа. Дадала-хьа, ма культурни нах бар уж! Царна ховра моллагIча къамах болча нахаца дувца, цар сий де, шоаш лархIийта. Хьаькъал долча боккхийча нахагара иштта хила Iомадала деза вай. Дика традицеш, хоза оамалаш дIаIомае еза кагирхошта.

ХАТТАР: — Къаман бух ца хилча интернационалньидар хила йиш яц, аьнна, хеташ ва со. ХIана аьлча, саг ший къамандар доацаш вале, нагахьа санна къаман дикагIйола традицеш, Iаьдалаш, цун генотип йоацаш вале, цунна цхьаккха хIама бе-башха дац, ший гаьг йиза хуле. Долче, цох визза интернационалист а хила йиш яц.

Цох фу аргдар оаша?

И. ШИРШОВ: — Со чIоагIгIа тешаш ва: интернационалист хила йиш яц ший къаман традицеш, культура, метта, исторе сий ца дечох, уж боча доацачох! Кхыча мехкара е Россе къулбаседера Нохч-ГIалгIайчене веначун бIарг эггара хьалха сенна тIа оттаргба? Цкъа-дале, вай юртий а городий а шоай тайпарча цIерашта. Комсомольское, Советское яхаш массехк юрт я вай республике. Уж-м кхычахьа а ма йий шортта.

Гаьннара хьатIабаьхкача хьаьшашта вайнаьха цIеношка гургда геттара модни кIувсаш, вай ханара кхыйола хIамаш. Уж-м хIанз массанахьа ма йий. Мичад, масала, цхьан хана вайнаьха кхалнаха хьадеш хинна тамашийна хоза кIувсаш, истангаш?

Ткъаь итт шу хьалха Грозне ваха венав со. Массехк шу даьккхар аз саг йоагIача-йодача ухаш: Ма хоза хулар ница! ХIанз из деррига вайна юкъера цIенденна дIадаьнна дала доалл. Из чIоагIа новкъа да сона. ДIатIахьожжаше, из вайнаьха саг ва аргдолаш хила беза вайнах! Вешта аьлча, шоай этнически белгалонаш йолаш.

В. ТИМАЕВ: — Сона дагайоагIа нохчий а гIалгIай а хьакимаша, шоаех заман нах ба алийтар духьа, шоаех къаман къаьна Iаьдалаш леладеш бац алийтар духьа комсомольски IаьдалагIа мехкарий маьре ахийта а къонгашта нускалаш кхийла а ха. Къаьнача IаьдалагIа хьоалчагIа дар, ловзар дар, «синкъерам» чакхбаккхар эхь дола хIама лерхIар къаман нигилисташа.

Ж. ГАКАЕВ: — Вай далийта доккхагIдола гIалат — къаманчун бух кIал а боацаш, интернациональни дар хьаде вай гIийрталга. Къаманчунна когаш тIа а бетташ, ший бесса искусственни категори хьае тохаденнадар вай. Цох хIама хилазар е хила йиш а яцар.

— **В. ТИМАЕВ:** — Вайна дагайоагIа керда обрядаш а традицеш а хьае, аьнна, вIашагIийхкаь комиссеш. Зехьа хьийга къа дар из. Эзараш шерашка халкъо лутташ, цIендеш хьаделнар тахан цхьан дийнахьа дIадоаккхалургдац. Дика болх беций из иштта долаш!

ХАТТАР: Хьакима гIандах ца къастар духьа е цу тIа махулла дукхагIа багIар духьа массе хIамах кхераш болча наха шоай къаман хьашташ теркал ца деш моттигаш нийслу. Цу саннachaрех къаман нигилисташ оал.

Бакъда, халахете а, кхыча бесса бараш а кIезига бац. Аз бувцараш ба белгала моральни кIийле йоаца, чIоагIа социальни установкаш, юкъардемократически принципаш йоаца, культура лоха йола нах. ДукхагIча даькъе цу тайпара нах отт национализма наькъа тIа.

Нийса дий аз дувцар?

И. ЛООВ: — Новкъа-дале а, цу тайпарча «кIантий» хир хIанз а хьададац. Шоай карьерана тIера чо Iо ца божийта дар а доацар а дувца кийча ба уж. Шоайла лакхе латтарий дага фуд а хайна мара дош ала бахьац.

Нийслу кхыча тайпара бараш а. Цхьанне викал баьбоацдаше, къаман цIерагIа къамаьл де отт уж, къамах дог лазараш шоаш мара бац алийтар духьа. Ужаш а вожаш а кхераме ба, цар леладечох дика хьадаргдац наха.

Халкъа цIерагIа майдан тIа къамаьлаш дераш хийла байнаб вайна. Хьан бокъо еннай царна из де? Демократе а гласноста а бе-бе формаш шортта ма йий вайцига, шоай дагардар наха дIакхайкаде е шоашта эшар хьадеха йиш а йолаш. Цудухьа вайна ха деза шоай амбицеш хьалхатувсараш а наьха балано арабаьхараш а малагIаш ба. Цунга хьежжа мах бе беза цар леладечун.

Ж. ГАКАЕВ: — Цу проблемах сайна хетар аргда аз. Дуккхача шерашка деррига доал бе доалладаьча командно-административни системас хьакъестабора шийца тарлургбараш, дуккха моттигаш нийслора гIулакхаш тIа хьежабечарна юкъе толашагIбараш ца нийслуш. Шоай гIанда йоакхо яр керттера лоархIар цу тайпарча карьеристаша, хIаьта къаман хьашташ, Iаьдала хьашташ тIехьашка теттар. Из деча хана цхьаккха хIама къердацар.

Кастта Российски Федераце а моттигерча Советашка а хоржамаш хургда. Цига депутаталла харжа беза наха лоархIаш бараш, къамах дог лазаш бараш, шоашта тIадилла моллагIа декхар кхоачашде низ дIакхоачаргбараш. ТIаккха вIаштIехьдаргда наьха хьинар кхы а айде, перестройкана-новкъостал де.

Ф. ОЗДОЕВА: — Нигилист, моллагIча обществе из вале а, кхераме саг ва. Халахете а, къаман нигилисташ а гуччахьара националисташ а болаш ба вай республике. Цхьайолча хана цар а вокхар а вIаштIехьдоал хьаьнала къахьегаш боахка нах тувлабе.

Вайцига къаьстта дукха нийслуш да ер хIама: ший балхах кхеташ воаца кулгалхо вовзара-везара тIагIолла лакхе латтача хьакимаша хьаллувцилга. Цу тайпарча наха кхетаде лац цу кулгалхочо Iаьдала а ший къаманна а доккха зе делга.

Лоацца аьлча, къаман нигилисташа а националисташа а цхьаккха машар хила йиш яц вай.

В. ТИМАЕВ: Вайна эшац лжепатриоташ, нах нийсача, наькъа тIара баха гIертараш. ИнтернационализманагIо деш йола патриотизм мара яц вайна езар.

ХАТТАР: — Союзни а автономни а республикашка, краяшка а областашка а къамий метташ воча хьал тIа хилара йоккха сагото еш ба нах. ХIаьта из цхьа бахьан доацаш а дац. Фу перспектива я къамий метташ дегIадоаладара даькъе? Мишта къоастае йиш я къамий меттай проблемаш?

И. ШИРШОВ: — Цхьан къаман хинна ца Iеш, деррига халкъий а ира проблемаш я Iа ювцараш. Ховш махиллара, вай дуккхача шерашка хьалхле лелаьй къамаш вIашагIтохара а цхьа мотт — эрсий бар дукхагIа дегIакхувлара а хьакъехьарча политически установкаца. Дика дар из е во дар? Эрсий метта новкъосталца хьахиннача культура мах бе вай делча дукха дувца дезаргдар вай. Масала, Москвае, Ленинграда, Ростова дуккхача йоккхийча Iилман учреждененашка болх беш ба нохчий, гIалгIай. Дерригача доакъошка кийчбаьб лакха говзал йола специалисташ. Из де гIо даьд эрсий метто а цун новкъосталца хьаIоаьча культурас а.

Кхоачамбий-хьогI духхьал цу цхьан наькъагIа дегIаахар? Укх тIеххьарча итт шера аз зийнад: нохчий а гIалгIай а метташ хьехара боарам ноанагIо лохбеннаб. Сенга кхоачаву цо? Цкъа-дале, къаман меттаца ювзаеннача къаман проблемаех дIакъаст бер, цу метто яхьача духовни маьхаленех доал из. Кхетам луча доккха зе доал наьна метташ ца харах. Долче, дукхагIа терко е еза уж Iомадара. Ткъаьх шера дувц аз юкхьанцарча школе дешар наьна меттала хьеха деза, яхаш. Тамашийна хIама да хIанз эттар: эрсий метта кIийлен тIа Iомаду нохчий а гIалгIай а метташ. Из обществе хила йиш йолаш дац!

В. ТИМАЕВ: — Мотт, цунцара гIулакх — нравственноста критери. Цигара хьадоагIа моллагIча метта мах белга. Эрсий мотт — дунен культура мотт. Цун лоархIамах дукха дувца дезац.

Къаман метташ хьехара боарам дикка лохбеннаб, аьлар Iа, Иван Алексеевич. Аз-м кхыча бесса аргдар цох — наьна метташ хьехара корта бола боарам вайцига вIалла хинна а бац. Из боарам тоабара эшар да, бытовой хьалашка бийца ца Iеш, наьна меттай общественни функцеш шерьяр. Хьежал шо фу хул, алхха нохчех а гIалгIаех латтача коллективашка собранеш чакхъюьл... эрсий меттала. Из эхь долаш хIама да.

Ф. ОЗДОЕВА: — Мотт беце—къам дац. Меттай хьакъехьа хIанзалца леладьча политиках хьахиннар да тахан вайга кхаьчар. Хьаштдале, шоай меттала къамаьл де а эхь хет хIанз дуккхачарна. Масала, юртара венача саго Грознерча учреждененашка болх беча хьакимашка вайнаьха меттала салам делча е хаттар дича, вокхар эрсий меттала жоп лу. Из йоккха трагеди я. Хетаргахьа, кхычахьа а иштта хила тарлу из. Наьна мотт ца хилча фу дувца йиш я къаман культурах, къаман традицеех.

ХIанз вай декхарийла да меттай культура айе, из дIадоладе деза детсадера денз. ЗIамига волаш мотт ца Iомабича, воккха хилча хала да из де. Ца ховш дош харцахьа, аьнна, гIалат валар кхераш, наьна мотт бувца тIера хилац тIаккха. Геттара нийса доацаш хIама да цIагIа ший мотт ца бувцар.

ХIаьта вай, вузе болх берий, керттера декхар — юрташкарча школашта дика хьехархой кийчбар. ПиълагIча класага кхаьччалца юрташкарча школашка наьна меттала дешар хьехара тIехьа я со.

В. ТИМАЕВ: — Геттара эсала я школай материальни база. Городашкарча школашка вайнаьха меттай урокаш эггара тIехьагIа хул. Из иштта ца дича далац тхо, йоах хьехархоша, вайнаьха метташ ца Iомаду бераш деш хIама а доацаш лела дезаш хул. ХIаьта Башкире кхыча бесса вIаштIехьдаькхад из. Башкирски бераша мотт а литература а Iомадеча хана, эрсий мотт бувца дешархой башкирий традицеш Iомаеш хул.

Ж. ГАКАЕВ: — Республике вайнаьха метташ дегIадоаладара, сона хетачох, хиланза даргдоацар да царех паччахьалкхен метташ дар. ТIаккха шерлургья цар функцеш: суде, прокуратуре, учреждененашка, кхычахьа

ХАТТАР: — Халкъаш кхотадеча, царна юкъе вошал а барт-цхьоагIо а чIоагIъеча фу дулургда, аьнна, хет шоана интеллигенцена?

И. ЛООВ: — Интеллигенци — вай общества интеллектуальни ганз. ХIаьта дуккхача даькъе цун идейни кийчонах, политически позицех тийша да общественни уйла хьакхоллар. ТIаккха дикагIа къестаде йиш я къахьегамхошта интернациональни а патриотически кхетам балара дешаш.

Цхьаволча интеллигенто ший уйлаш, шийна хетараш, уж нийса деце а, къаман юкъара хьашташ, да аьле, шийна ловчча оагIорахьа гIулакх дIадерзаду. Цу тайпарча «интеллигенто» наха дер во хIама да. Со валлац культурни а демократически а обществе ше мел вар цхьан тайпара уйла еш хила веза ала. ХIаьта а дувцар принципиальни дешаех, мехка а халкъа а кхелах, цун кхоанехах долча хана чIоагIгIа граждански позици йолаш, шийна тIа латта боккха политически бехктохам кхетабеш хила веза интеллигент.

Цу тайпара интеллигенташ-интернационалисташ бар, хIанз вайна юкъе боаца Д. Мальсагов, Х. Ошаев, Т. Мальсагова, кхыбараш.

Ж. ГАКАЕВ: — ХIанз аз дувцаргдар вай къамаьл дIадолалуча хана оттадаьча хьалхарча хаттарца дувзаденна да. М. С. Горбачева советски нахага даьча кхайкарал тIа белгал ма даккхара: «Дуккха хIамаш тийша да вай интеллигенцех, ерригача республикашкарча Iилман а культура а деятелех. Къаман процессашта цар ю влияни Iалаьмате йоккха я, цар оалача дешага ладувгI халкъаша».

Долче, интеллигенце дечох, цо оалачох, цун нравственни къулба нийса хиларах тийша да дукхха хIамаш. Вешта аьлча, фент дIачIоагIъе а енна, хир хоададарах лораяра сэа интеллигенци... Цун интеллект, идейни боарам лакхагIа ме хул стабильнегIа хургья общество, чIоагIлургба къамий барт, толам баргба интернациональни кхетам балара гIулакха.

Ф. ОЗДОЕВА: — Интеллигенце хьакъехьа, цун лоархIамах а декхарех а укхаза дийцачоа раьза я со. Сона хетачох, интеллигенце йоккхача потенциалах лерттIа пайда эцац вай республике. Ховш ма хиллара, кастта хургья къаман дешашта хетаяь КПСС ЦК Пленум. Цига дувцаргдола дешаш геттара лоархIаме да творчески а Iилман а интеллигенцена. Къаман дешаш эргадоахаш тоадара де дезачун хьакъехьа партийни болхлой дагабаьннабац тха университета Iилманхоща. Из нийса хетац сона. Цхьана дийца, хIаранена бакъахьа хетар теркалдаь мара кийчъе йиш яц цу дешах йола рекомендацеш.

В. ТИМАЕВ: — Идеяй генератор а аккумулятор а я интеллигенци. Вай чоалханеча хана къаьстта лакхлу цун лоархIам. Бакъда, ханаца гIа баха массаза вIаштIехьа далац интеллигенце. Цун ший бахьан а да. Каст-каста вIашагIдеттала, дага-диста довла йиш хургьяр тха нагахьа санна Грозне Iилманхой ЦIа даларе.

И. ШИРШОВ: — «Са Дагестан» яхача ший книжка тIа Р. Гамзатова язъду: «Малав, аьнна, хьайга хаьттача документаш, паспорт дIахьокха йиш я, цар тIа я хьох мел йола даннеш. Нагахьа санна хьо малад, аьнна, халкъага хаьттача, цо, документ хиларах тарра, цIераш йоах ший Iилманхочун, художника, композитора».

Цунна а дайна, интеллигенце толашагIболча викалашка гIолла дикагIа довз къамаш, халкъаш. Укх тIеххьарча ткъаь итт шера дукха хIама карагIдаьннад Нохч-ГIалгIайчен интеллигенцена. Бакъда, цо хIанзалца даьчох кхоачамбаь Iе йиш яц. Тахан вахаро керда доккхий декхараш хьалхашка увттаду интеллигенцена. Уж кхоачашдара, наьха барт тоабара низ ца кхобеш къахьега деза цо.

ТIЕХХЬАРА ХАТТАР: «Кхалсага санна, къаманна а бекхам боацаш дисац эггара хьалха тIанийсеннача авантюристо низ бе йиш хургIолаш, цхьан минута а ледарло гойтар», — яьхад К. Марксо.

«Дерригача халкъий баьччас» — Сталина, авантюриста Бере, царна гонахьа кхийстача гIозаро халкъаш мехкех даьха ца Iеш, берригача советски наха а баь низ бицлургбац цIаккха. Цу унзарча репрессешта хьалхара бехк Сталина, Берена дIатIабилла ца Iеш, бIаргчача халкъашта а дIатIабилла гIертараш нийслу вайна юкъе.

Цу хьакъехьа фу аргдар оаша?

Х. ГАКАЕВ: — Цхьаккха бахьан а доацаш, халкъаш, цу даькъе нохчийн гIалгIайн а болаш, низагIа Iодахьийтар — вай мехка исторе гIайгIане а трагически а оагIув. 1944 шера февраля унзара денош цIаккха дицлургдац боккхагIчарна. Цхьаккха бехк боацаш байра бIаьш эзараш, наьха дегашта йоккхий човнаш йир.

Цу халача хана доккха во тIакхаьчача халкъашта моральни а материальни а гIо дир эрсаша, казахаша, украинцаша, киргизаша. Царна массанена доккха баркал хилда!

Сона байнабац Сталинеи Берен леладаьча бIехача гIулакхашта хьалхара бехк кхыча халкъашта, цу даькъе эрсашта а дIатIабехка нах. Цхьаккха къам, цхьаккха халкъ мича дисад цу гоавараша ца оаташ!

* * *

Таханара къамаьл чакхдоалаш цхьа хIама белгалдаккха деза: къаман дош къоастадарах йолча сталински программах хилар дукха ха яьлча мара ца экха мина. Тахан, гласноста а демократе а хьалашка, наха паргIатта са даьккхача хана, ший бIеха болх дIаболабаьб цо. ХIанз къамашта юкъе лелха зIамига а доккхий а довнаш, цатоамаш цу минах хьахиннар да. Вай Даьхен берига патриоташ, интернационалисташ, дог-уйла цIена мел йола нах тохабала беза вай доккхача цIагIа машар а сатем а оттабара. ГIулакх кхыча тайпара леладе тоам бац вайна, хIана аьлча, СССР—вай юкъара цIа!

«Гергача истола» материал кийчъяьй М. ХАМХОЕВА.

СИХХА ГIО ЭШ ГIИШЛОНХОШТА

МагIалбике хIанз хьалъеча гIишлоех эггара бехктокхамегIчарех цаI я «Малгобекнефть» НГДУ мехкдаьттахошта лаьрхIа хьалдеш дола бIаь квартира йола цIенош. 1987 шера йиълагIча квартале из хьалде доладир цуй подрядчик йолча «Чеченингушстрой» гIишлон-монтажни производственни объединене СМУ-3 гIишлонхой коллективо. ХIаранечу ткъо квартира а йолаш, йхе блоках латта уж цIенош дIадаха шу чакхдалалехьа эксплуатаце дIадала дош делар подрядчикаша заказчикашта-мехкдаьттахошта. Пачхьалкхен планагIа а иштта йистедала дезаш дар уж. Лоацца аьлча, кердача фусамашка вахар а дилла, хIанз цу цIеношка бахаш хила безар мехкдаьттахой бIаь дезал.

Хlанз а хьалъеттаьннар цIеной кхо блок мара яц, хIаьта вокх шиннена лард йолла а болабеннабац гIишлонхой. Хьалъетта йистеьннача кхаь блоке а отделочни балхаш дIадоладаь дукха ха яц. Укх шера 60 квартира йола цIеной кхо блок низткъа мара эксплуатаце дIаяла кхуврг дац тха, яхаш дувц цIенош хьалдеча къахьегача Шадиев Товсе Салмана кулгалдеча комплексни бригада гIишлонхоша.

ХIара шера МагIалбикерча мехкдаьттахошта лаьрхIа бIаь квартира йола цIенош хьалдара «Грознефть» производственни объединене хьахьожаду ахча. Гуш махиллара СМУ-3 гIишлонхоша эсала болх барах, цар шоай декхараш кхоачаш ца дарах малгобекцашта хьахьожадаь ахча шер-шера пайда ца эцаш дус. ХIаьта укх шера лаьтта текхача къаьнача городе бахача мехкдаьттахой фусамаш йохарах, планови доапе цхьаькха а бIаь квартира йола цIа хьалде средстваш хьахьожаьяр мехкдаьттахошта. Царех пайда эцарга-м дог доахилга а дац. Долче, хьажал шо, мел боккха хьовзам а зе а хул заказчикашта подрядчик йолча СМУ-3 гIишлонхоша шоай декхараш дизза кхоачаш ца дарах. ХIанз санна мара цар болх дIа ца боде, хана-жерахь кердача фусамашка вахар дулларгдац квартираш хьаэцара аргIагIа латтача, иштта лаьтта такхарца цIенош деха вахарах бехача мехкдаьттахоша.

Керттерча даькъе гIишлонхой болх иштта эсала лелара малув-теш бехке? МагIа бахьанаш нийсдаларах тIехьаювл пусковой гIишлош? Цу хаттарашта жоп а луш, хоадамболлаш ала деза, цу гIулакха бехкебараш подрядчика СМУ-3 кулгалхой ба, аьнна. ХIана аьлча, шоашта эша гIишлон техника, механизмаш, территориально-технически Iалашо йича, хьабаьча балхага хьежжа доагIаш дар дIалуш хилча, шинкхаь сменагIа а болх бе кийча ба укхаза къахьегаш бола гIишлонхой. «Чкъара кертагара талха Iоболалу» оалаш да эрсий халкъа кица. Цунна а дайна подрядни организаце хьалха хиннача кулгалхошкара хьадоагIаш да мехкдаьттахошта лаьрхIа гIишло хьалъяра ха туллийташ хилар.

— ГIишло хьалеча коа дIачуваьлча, хьалхашка отта сурт чIоагIа ийрча да. Лаккха шоай бовхьаш урагIа а дахийта, болх ца беш латт башенни ши кран. ДIа-хьа мел хьежача гувнаш а даь латт еха кирпишк. Кхоачаш етта а ялалехьа, брак йолаш Грознерча заводаша хьакхухьийташ хиларах йохаш я из. — йоах гIишлонхоша. Долче, царех пенаш доттача, уж дIанийсъеча шозза-кхозза дукхагIа балха ха дIайодаш хиларах а дувц цар.

Къаьстта чIоагIа цецвоаккхаш цхьаькха хIама а нийсделар сона. Штукатурни балхаш дара шоллагIча этажа тIа хьалтIабаьккха маркхал а латтийта, шоай керттера болх а соцабаь. Грознера хьакхаьчача автомашина тIара кирпишк кулг-кара Iойоассаеш бар бригадера болхлой. Из нийслу пакетагIа йоацаш заводаша из хьакхаьийтарах. ХозрасчетагIа къахьегача гIишлонхой балха тIа чIоагIа Iатгъаш да уж санна дола гIулакхаш.

Дукха ха йоацаш керда кулгалхо хьожаваьв цу организаце. Из ва хьалха гIишлошъяра ДСК директор хинна Шадыжев Идрис. Теща лов овлангара денз цо болх эргабоаккхаргхиларах а, лакхе белгалдаьха кхоачамбоацараш сихха дIа а даьха, наха чубаха цIеной хьалдергхиларах.

Оаха де ца деза балхаш дукха дайт тхога тхоай гIулакх юкъагIа а доахаш, яхаш леткъ гIишлонхой. Бардюраш йоахкаш, цIеношта юхе асфальт буллаш, ца доагIа кхыдола балхаш деш хиннад тхо. Лакхе дийцараш санна дола кхы дукха бахьанаш нийсдаларах гIишлош хьалъяра хьахьожаьча средствах боагIача хьисапе пайда ийбац, уж хьалъяь яхара йола графикаш гIожа телхаю.

Къаьнача городе баха дукхха мехкдаьттахой вахарах бехаб лаьтта текха цIенош дохарца, заказчик йолча «Малгобекнефть» НГДУ начальника Газиев Кант Юсуповича йоах: «Цунца дувзаденна 1990 — 91 шерашка цхьаьца бIаь квартира йола цIенош хьалде деза оаха уж кердача фусамашца Iалашбара. Укхаза сихха къоастаянза яргйоаца проблема хьалхашка эттай: цхьаккха тайпа гIишлон база, иштта СМУ яц городе. Кхыметтел укхаза хинна кирпишкаш ю завод а агропрома дIаенний. ХIара бетта Назранера, Грознера хьая езар 240 — 270 эзар кирпишк я. ХIаьта хьаяхьар 160 — 170 эзар мара яц. БоагIача боарамагIа гIишлонхой болх дIабахийтара кхоачам беш яц из. Укх шера хатар хиларца мехкдаьттахой города чIоагIа эш асфальтови, кирпични заводаш, карьер. Уж проблемаш сихагIа къоастаяра тхона сагота гIо эш республика партийни советски органий оагIонгахьара.

ГIишлонхой йоакхо елга, цар болх аттача боаккхилга чIоагIа эсала вIаштIехьдаьккхад укхаза. Цхьаккха тайпа яь механизаци а йовцаш, кулг-кара деш да дукхагIдола балхаш. Царна йовзаш яц шоай план а тIаийца декхараш а, дийнахьара норма а Тхоашка хьабе аьнна болх хьа беш, цунах хургдар а лургдар а фуд ца хоаш къахьегилга мара кхы гунахьа дац тха, яхаш дувц гIишлонхоша. Материальни оагIоагIа диллача чIоагIа во йоакхо ю укхаза болхлой. Укх шера март бетта отпускагIа хиннача Муцольгова Розай, Касильгов Iийсай, апрель бетта салоIаш хиннача Хамхоева Марета, бригадира Шадиев Салмана отпускной ахча таханалца хьадаланза да. Алапи хьа ца луш ши бутт а кхы тIех а ха йоаккхаш а моттигаш нийслу.

СМУ-3-на метта хьалха хиннача ПМК-5 кулгалхоша доадаьд, яхаш гIишлонхошта бIарга дайташ дац расчетни книжкаш а. Цу кхоачамбоацарех лаьца дувцаш, цкъа санна дукхаза а лийткъаб уж СМУ-3, «Чеченингушстрой» гIишлон-монтажни производственни объединене кулгалхошка. Цхьабакъда, мугIарерча болхлой оаз дIахозаш бац уж.

Б. КОСТОЕВ.

Эргалонаш хулаш латт

Укх тIеххьарча шерашка Наьсарен района боахамашта юкъе даим тIехьаюсарех яр совхоз-техникума чуйоагIача Яндарерча шурий-товарни ферма коллектив. Хетаргахьа, газет дешарашта дагадоагIаш хила а деза цу хакъехьа цкъа санна дукхаза а оаха яздаь хилар. Цхьабакъда, хувцалуш хIама дацар. Ди тIехьа вогIа хиле мара дикача оагIорахьа хулаш эргалонаш яцар.

Тоъал ха яьннай цул тIехьагIа. Миштад-хьогI хIанз цигара сурт-сибат? ВIалла хувцамаш хиннадацте ферме дикагIча оагIорахьа? Из гIулакх тохкаш хилар тхо укх деношка пу боахаме.

Сарахьа дар из. Балха хьаухаш бар ферма къахьегамхой. Ший метте волаш вар ферма бригадир Ганижев Хьусен а. Иштта вIаштIехьдаьлар тха кхы а дукхача хьайбаш леладерашца къамаьл де.

Эггара хьалха белгалдаккха доагIа, аьнна, хетт сона ферма коара сурт хоза наьха санна хувцаденна хилар. Хьалха санна кхощеи колдашеи хьалдиза дацар из. ДIа-хьа мел хьежача цIенен яькъеи яр.

ДIадахача шерага диллача, дикка лакхъеннай ферма коллектива къахьегама овсарле. Цох тешал ду, масала укх тайпарча цифраша: соахка укх хана хIара Iаттагара дийнахьа укхаза йоаккха шура пхи литр гаргга хиннаяле, таханарча дийнахьа бархI литрага дIакхоач из. ХIаьта, дийнахьеи буси юкъера лаьрхIача ферма коллективо цу хана пачхьалкхенга йохкаш хинна из продукци эзар совгIа литр хиннаяле, тахан из хьокхам 1600 литрага дIакхоач.

Мишта вIаштIехьдаьннад хьайбаш леладерий селла воча хьале хинна шоай боахам, вIалла дага а доацаш, цIаьхха тоабе? Лоацца аьлча, фуд цу деша бетьан? Цу хаттарашта иштта жоп делар тхона ферма бригадира Хь. Ганижева:

— Цкъа-дале, ха йоацаш хIама мичад цхьаккха, — аьлар цо. — ШозлагIа-дале, бакъдар ала оаш яхе, хьалха хиначул совгIа кхычахьара тхона новкъостал хьатIахинна-м дац шоана из. Цкъа кIорда мадой из деррига а. Кхы даим тIехьадусарех хила дезаш а мичад тхо. Из деррига дика кхета а деш, массане цхьа барт а баь, укх тайпара соцам тIанийцар оаха: деррига тхоай низхьинар оарцагIа а даьккха, тIатеIIа къахьега а, иштта цахаддаш пайда баргбола таронаш леха а. Тхо тийша да, арахьара гIо-новкъосталга сатувсарах хьабала пайда ца хиларах.

Корта болаш дар ферма кулгалхочо дийцар. Иштта дика кхетаду цо къахьегарга хьежжа мара балха тIа аьттув хургбоацалга а.

Деррига а ферме дика да ала-м йиш яц. Дукха да Масала, ледара лел боахаме хьайбаш леладерий хьашташ кхоачашдара болх. Iалаьмате дукха да хиланза дарг а доацаш хIанз укх сахьате эшаш дараш. Дукха ба ферме цхьацца шоашта эшар а дувцаш леткъаш бола дояркаш, бежа Iуй, кхыбола ферма болхлой.

— ТIа цIен-да а воацаш йнсай со, — яхаш леткъ боахаме къаьнагIа йола доярка Кодзоева Довхан, — кIаьнк йиIиг ши бер а да аз кхоабаш. Тешаргдий шо таханарча дийнахьа наьха фусаме со ях аьлча? Цхьа чIегилг хиллал лаьтта дац со да йолаш: тхоай боахаме а, иштта районе а со ца латкъаш моттиг яц. Цхьабакъда, пайда-м бац цох хьабоалаш. Юрта бахача дукхача наха хьоггехьа а дIадийкъад лаьтташ. Амма, со дагайохаш саг-м коравинзар...

Кхы а дукха ба ферме иштта цхьацца шоай бала кодабераш. ЧIоагIа бакъахьа дар-кх, цкъа мукъагIа совхоза а района а кулгалхой наьха «лазар» фуд хьожаре, иштта царна «дарба» хургдола наькъаш а цар лохаре.

ТIеххьара безам ба, дукхача шерашка хьаьнала къахьегаш хьабоагIача ферма болхлой цIераш яха. Уж ба дояркаш Кодзоева Хьади, Баркинхоева Фадиман, Ахриева Макка, телятницаш Кодзоева Марем, Ганижева Тамара, бежа Iуй Ганижев Махьмад-Гири, Горчханов ИсмаIал, слесарь-наладчик Булатов Башир, тракторист Даурбеков Ювназ, иштта кхыбараш. Цхьа ди дIадодац царех хIаране дийнахьара норма 125-130 процент кхоачаш ца еш.

М. МУТАЛИЕВ,
тха соб. корр.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

США. Вошал тоссаденнача городий — Сиэтлеи Ташкентеи — комитета хьехарагIа Америке хиннай фотографий группа. Царна юкъе вар Махкамов Садык — «Узбекистан адабисти ва санатьи» («Узбекистана литературеи искусствои») яхача газета фотокорреспондент. Шин кIира гаргга из а цун коллегаш а хьашший хилар Клейр Гарута — вошал тессача городий Сиэтл-Ташкента комитете вIашагIъеллача визуальни информаце средстваш вIаши дIа-юха хувцара йолча комитета президента. Узбекистана викалашта дайзар американций вахар, вIаши дагабайлар. Сиэтла хозагIийолча моттигашка гIолла хьожаш чакхбаьлар.

ЧIоагIа хьашт а долаш тIанийцар Клейр Гарута могаяь йола цхьана яь фотовыставка яра идея. ЛаьрхIад, укх шера сентябре Сиэтла фотографий 70 болх Ташкенте дIахьокха, хIаьта хьатIадоагIача шера шоай 70 сурт кийчдергда ташкентски фотомастераша. Цул тIехьагIа цхьана оттаь йола экспозици хьаелларгья Сиэтле.

СУРТА ТIА: Махкамов Садык (аьттехьарвар) ший балхаш дIагойташ ва американски фотографашта.

В. КОВРЕИНА сурт.
(ТАСС).

ВЕДЗИЖЕВ АХЬМАД ВАЬ 70 ШУ ДИЗАРГА

Укх тIеххьарча шерашка сиха дегIаухаш а, тоалуш а латт вай нохч-гIалгIай советски литература. Вай къаьнача, цIихезача йоазонхоща цхьана цунна юкъе дика къахьегаш ба къонабараш а. Из иштта дале а, ала доатIа, вай ханара гIалгIай советски литература дегIадара лоархIамегIа йола моттиг дIалоацаш вай къаьнагIа болча йоазонхой кхоллам болга. ХIаьта царех цаI ва, укх деношка из ваь 70 шу дузаш вола Ведзижев Абубакара Ахьмад.

Из ваьв 1919 шера 10 августа Пхьилекъонгий-Юрта бахаш хиннача ахархочун дезале. Цун да, Ведзижев Къахьарма Абубакар Сийлахь-йоккха Октябрьски революци а хинна, Къулбаседа Кавказе бирса граждански тIом латтача хана шоай юрта а, вай мехка а тIагIертача деникинцаштеи кIайгвардейцаштеи духьала баьча тIем тIа дакъалоацаш хиннав. 1920 шера вай мехка Советий Iаьдал эттачул тIехьагIа цо хьинаре дакъалаьцад ший махулла из Iаьдал чIоагIдеш, кердача Iаьдало Iоьхьхача тайп-тайпарча учреждеией кулгалхо волаш къахьегаш. Масала, дукххача шерашка из хиннав юрт-да, колхоза председатель.

1927 шера шоай юртарча школе деша а ваха, 1934 шера ворх шера дешаш йола из школа чакхйоакх Ахьмада. ХIаьта 1938 шера цо чакхйоакх Грозненски мехкдаьтта институте хьайийла хинна рабфак.

Белгалде деза, хьалхагIа школе а, тIаккха рабфаке а деша вагIача хана сомабаьнна хиннаб Ведзижев Ахьмада говзамеча литератураца бола безам. ХIаьта из денгара-денга дегIабоагIаш хиннаб цо дукха а эрсий а вайнаьха а тайп-тайпарча йоазонхой произведенеш геттара боккхача безамцеи тохкамцеи ешарца.

Тахан дика ховш да вайнаьха дукхагIа болча йоазонхоша шоай литературни никъ стихаш язъярца дIаболабаь хиннала. ХIаьта ше рабфаке деша вагIача хана Ведзижев Ахьмад а дIаволавенна хиннав лоацца лирически а, патриотически а, граждански а пафос йолаш йола стихотворенеш язъе. ХIаьта цун эггара хьалхара стихотворенеш кепатеха араювла йолаеннай 1937 шера денз «Сердалои» «Ленинхои» яхача газеташ тIа.

1938 шера денз цо ший къахьегама никъ дIаболабу Нохч-ГIалгIай книжни издательстве, хьалха таржамхо а, тIаккха литсотрудник а волаш.

Лоацчача хана ший балха тIа а общественни вахаре а дикагIча оагIорахьа ше дIавовзийта вола Ведзижев Ахьмад 1939 шера ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкомо могаварпа ВЛКСМ Ачалкхерча райкома секретаралла хорж, Цигача шин шера болх баьчул тIехьагIа, Грозне юха а вена, цо болх бу «Сердало» газета редакце таржамхой литсотрудник волаш.

1941 шера август бетта денз 1943 шера ноябре кхаччалца из хул Советски Арме гIулакх деш.

1944 — 1957 шерашка Ведзижев Ахьмад вахаш а болх беш а хиннав Казахстане, Алма-Ата яхача городе. Дукххача шерашка тайптайпарча административни а хозяйственни а балхашка а хинна. 1956 шера из балха вода цу хана Алма-Ате арадувла доладеннача «Къахьегама байракх» яхача газете.

1957 шера Грозне цIаьвеначул тIехьагIа, 1959 шерага кхаччалца Ведзижев Ахьмада болх баьб хьалхагIа Нохч-ГIалгIай радиовещанеи, тIаккха «Сердало» газета экономика отдела заведующи волаш.

1959—1961 шерашка цо дика дешаш чакхйоакх Москве СССР йоазонхой Союза шин шера лаьрхIа йола лакхера курсаш. ХIаьта цигара Грозне цIавеначул тIехьагIа из балха хьожаву Нохч-ГIалгIай книжни издательстве редакторалла.

1962 шера денз 1969 шерага кхаччалца Ведзижев Ахьмада болх баьб «Лоаман Iуйре» яхача литературно-художественни а, общественно - политически а альманаха редактор волаш, дукха къахьийгад цо гIалгIай къонача йоазонхой произведенеш тоаеш, шаьрьеш, гIо - новкъостал даьд уж ший махулла боккхача литературни новкъа бахара.

Ала деза, 30-чеи, 40-чеи, 50-чеи шерашка Ведзижев Ахьмада язъяь хинна стихаш духхьал тайп-тайпарча газеташ тIа кепаетташ араювларал совгIа, цу хана арадийнача дукххача стихотворни сборникашта юкъеяха а хилар. Масала, Муталиев Хьажбийкарен, Яндиев Джамалдинен стихашца цхьана уж кепатеха хиннай цу хана арадийнача массехк юкъарча поэтически сборникаш тIа, масала, «Тха иллеш» (Грозный, 1940 шу), «ДегаIIоз» (Фрунзе, 1957), «Даьхе» (Фрунзе, 1958), «ДоттагIал» (Фрунзе, 1956 шу).

1940 шера Ведзижев Ахьмад дIанийцав СССР-а йоазонхой Союза членалла.

ХIанз шовзткъеи итт шу даьннад Ведзижев Ахьмада эггара хьалхара произведени кепатеха араяьнна. Цу хана денз цо язъяьй дукха стихотворенеш, поэмаш басниш, пьесаш, кепатеха арахийцад ткъаьннега кхоаччаш повестий а дувцарий а сборникаш, яздаьд «Шелбенна кхуврч» яха роман. Царех итт книжка эрсий меттала кепатеха арадаьннад. Лоацца аьлча, хIанз шовзткъеи итт шу даьннад Ведзижев Ахьмад гIалгIай литература дегIадоаладеча хьинаре дакъалоацаш хьавоагIа.

ХIаьта а Ведзижев Абубакара Ахьмад язде волалуча хана книжкаш дешарашта из поэт хиларах мара вовзацар. Ший говзамеча поэтически произведенешта юкъе поэта карагIдоалар дикка лоархIаме проблемаш оттае а, дикка говзамеча поэтически формаца кIоарга уйлаш гучаяха а. Цу произведенеша уйла йойтар, дукха а нах дикачунна тIабехар, вочунна, тIехьадиссачунна духьал боахар, кердадар, хозадар гуча а доаккхаш.

Шоай формага диллача, зIамига стихотворни миниатюраш уж яле а, уж геттара чIоагIа ювзаенна яр вай таханарча заманца, вахарца, бувцараш вай советски нахи цар хьашташи дар. ХIаьта из яр поэта кIезигача дешаща, хIамай керттерча белгалонашца вахара доккха сурт-сибат гучадаккхара йола говзал. Цудухьа дикка зIамигача стихотворене тIа а Ведзижев Ахьмада хьахьокхар вай вахарах йола бIарчча «повесташ».

Ведзижев Ахьмада цу замах йола стихотворенеш ешача хана гуш хулар цун поэзи вай советски нах а, цар вахар а махулла реалистически кIоаргагIа дехьокхара оагIорахьа дегIайоагIалга. КIоаргга вахар довза а, из дикка шера, философски говзаме поэтически йоазонца гудачаккха а вIаштIехьдоалар поэта.

Из иштта хилар 1956 шерага кхаччалца. ХIаьта цул тIехьагIа из сурт дикка хувцалу, хIана-аьлча, цу шера Алма-Ата арадувла доладеннача «Къахьегама байракх» яхача газета тIа Ведзижев Ахьмада кепатеха арахийцар ший эггара хьалхара проза жанрах йола произведени — «Муте новраш» яха дукххача наха дукха дезаш тIаийца сатирически дувцар.

Цу хана волалу Ведзижев Ахьмад поэзел совгIа прозаически йоазонаш де а, хIаьта дIахо цун творчества юкъе поэзи а, проза а цхьана йоагIаш тоъал ха йоаккхе а . ха дукхагIа дIа ме йода цун творчества юкъе поэтически жанрел проза дикка котйоал, вешта аьлча, тIехь-тIехьагIа цо проза поэзел дукхагIа язъелга, цун цунца дукхагIа безам болга гучадоал.

Фуд-теш из? Хила бокъо йий-те цу тайпара гIулакх? — яха хаттар, отта тарлу укхаза.

Лакхе вай маьлара, хIанзарча нохч-гIалгIай йоазонхошта юкъера массаварг веце а. дукхагIбараш шоай хана говзаме йоазош де болабенна хиннаб стихаш язъярца, хIаьта тIехьагIа, шоай говзал лакхъяларга хьежжа, уж бийннаб прозаически жанрашка. Из иштта хиннад аьнна ала йиш я СССР-а халкъий литератураш юкъе а. Бакъда, цу дешаша а жоп лац Ведзижев Ахьмад проза жанрага валара бахьанна, хIана аьлча, Ведзижева стихаш лакхача говзалца язъяь а, шерра маIан долаш а, уж ешаш волчоа пайда луш а, дукха езалуш а яр. Поэт таханарча заманга, вахарга хьежар, хIаьта ший произведенеща вахара а, заман а белгалонаш дикка лакхача говзалца гуча а йоахар. Лакхача говзалца язъяь йола замах тIехьдисача, къаьнача гIулакхашта духьала увтташ йола Ведзижева поэтически произведенеш дукха езаш тIаэцар дукххача дешархоша.

Цудухьа Ведзижев Ахьмад проза жанрага ваьлар, хетаргахьа, из бахьан дацар. Из хила дезаш дар художественни говзал лакхъяларал совгIа, йоазонхо ха дIа мел йода ший говзаме йоазонашца шеррагIа, философски кIоаргагIа, заман а, вахара а проблемаш увттае а, дукха чоалхане образаш а, характераш а хьахьокха гIертилга. ХIаьта из ше мел дар прозаически жанраша санна дика вIаштIехьдалийтацар «лоацача» стихотворни жанраша.

Ведзижев Ахьмада стихотворенешка а гуш бар автора дукха а чоалхане образаш хьакхоллара а, цар керттера белгалонаш хьахьокхара а бола безам. Поэтически кечалонашца атта вIаштIехь ца доала дукха а чоалхане образаш кIоаргга хьакхоллилга дика вIаштIехьдоалийташ яр прозаически жанраш. ХIаьта белггала ший кхоллама рамкаш «шеръяра» болча безмо воалавир Ведзижев Ахьмад прозаически жанрашка, очеркаш, дувцараш, повесташ, романаш язъярга.

1958 шера арадаьлар Ахьмада эггара хьалхара прозаически книжка. ХIаьта цул тIехьагIа хIара кепатеха ара мел доалача кердача прозаически произведенеца лакхлу цун йоазоний говзал. Из белггала дика гуш да укх тIеххьарча ткъаьх совгIа долча шерашка вай Нохч-ГIалгIай книжни издательстве кепа а теха арадийннача: «Сецца», (1959 шу), «Лар» (1962 шу), «Напсата нус» (1964 шу), «Наькъаш къастача» (1965 шу), «ВIашагIкхетар» (1967 шу), «Хержараш» (1969 шу), «Наькъаш» (1970 шу), «Накъавакхар» (1971 шу), «Сенах велар Iаббас?» (1973 шу), «Цитохар» (1974 шу), «Камаьршал» (1978 шу), «Шелбенна кхуврч» (1983 шу), «Лоамашка дарз» (1986 шу) — яхача йоазонхочун дувцарий а повестий а сборникаш тIа.

Вахарцара безам, вай советски нах къахьегара, шоай вахар тоадара, адамашта юкъера вошал чIоагIдара яхача — замах юхедисача гIулакхашта меттахьа хIама тохара тIахьехар — из я йоазонхочун хIара кердача сборника юкъенхача произведеней керттера лейтмотив.

Тайп-тайпара ба Ведзижев Ахьмада цу сборникашта юкъе дахача дувцарий чулоацам. Цар тIа йоазонхочо гучайоах советски наьха дикдикагIа йола оамалаш, цар дега хозал, вай ханара сийле, керда сакхетам. ХIаьта замах тIехьабисача, харцахьарча нахаца къовсам лоаттабара нах тIахьехаш дола дувцараш а да цу сборникашта юкъе.

Автора хIара кердача сборника тIа долча дукхача дувцараштa юкъе белгалбоалаш чакхбоал цун вахарца, кердачунца бола безам, вай советски наьха вахар хоздара, тоадара, адамашта юкъера вошал чIоагIдара, воча, харцахьарча нахаца болча къовсама цо наха бу тIахьехам.

Уж дувцараш дукхагIча даькъе доккхий деце а, царех хIаранена юкъе вайна гу е вай ханарча турпалхой керда оамал, е вай советски наьха вахар тоадара духьал латачарца, тIехьдиса гIулакхаш леладечарца боа къовсам.

Сюжетах а композицех а дукхагIа дола дувцараш башха шоайла вIаши дувзаденна деце а, царех хIаране цхьаьца керда хIама гучадоаккх вай вахарцара. Из бахьан долаш йоазонхочун хIара керда дувцарий сборник художественни цхьа произведени йолаш санна хеталу. Цар гучайоккх хьаьналча къахьегамхой уйлай хозал, вахарцара безам, хIаьта цхьаккха а къахетам боацаш духьала увтташ «оасар ду» цхьаццайолча моттиге вай советски хозача беша яьнача «бIехача баьцашта».

Ведзижев Ахьмада кхоллама юкъе керттера моттиг дIалоац, аьнна, хеталу вай халкъа юкъе хIанз а тIехьа нийслуш дола замах тIехьадиса гIулакхаш дIадахара хетаяьча произведенеша. ХIаьта, вIалла шеко йоацаш цар керттера турпалхо — хьаьнала къахьегамхо ва.

Йоазонхочо белггала а долаш гойт боадонни сердалонни юкъерча къовсаме сердало котъяргхилар. Вай кхетаду Ведзижев Ахьмада из тема, Алексей Максимовича Горьке аьннача бесса, «хозача оапашца эдаь а, тоадаь а доацаш, къахьабакъдар алар тол», яхача нийсача партийни позице тIара хьахьокхалга.

Чехка йода ха-зама. ХIанз вай пачхьалкхе сийрда кхоане хьалъеча перестройка атта боацача новкъа а, дIахо нийса дIадахара геттара лоархIаме гIулакх да махулла дикагIа, нийсагIа вай хьабена вахара никъ кхетабар.

ХIаьта йоазонхочо оттаду декхар а да кердадар, дикадар хьахьокхарал совгIа, цунна нах тIахьехар а. Из кердадар хьахьокхара йоазонхочо ший говзамеча йоазошта юкъе увттаю вай ханарча советски наьха вахарца нийслуш йола чоалхане моральни, этически проблемаш. Цу проблемашта хетаяь дукха а произведенеш я йоазонхочун кхоллама юкъе.

Ала деза, Ведзижев Ахьмада произведеней турпалхой тайп-тайпарча балхашкара, ханара, оамалех а, сибатех а къасташ бола советски нах болга, хIаьта цар массане а цхьана чIоагIдераш кердача вахарцара гIулакхаш да. Масала, дешархочунна цIаккха йицлургъяц йоазонхочун «Малав бехке!» яхача дувцар тIа вувцача Султана образ.

Дикка хала да Оарц санна болча, шоай йиIигашка па дешийтача, уж даькъаза боахача замах тIехьабисача нахаца къовсам лоаттабе, хIаьта цу дувцар тIа автора оттаду керттера декхар да цу тайпара тIехьадиса гIулакхаш леладу нах вайна юкъе хилар а. шоашта из дика гушше, царна духьала ца боала нах бехке белга а.

Иштта Зайнапа вошас Султана а, ший йиша даькъаза яьннача тIехьагIа из дале а, кхетаду хинначоа бехке ше волга, хIана аьлча, даьна духьала ца валар ду хьа, цо а хIама динзар Зайнапага из зIамига йолча хана дешийтара.

ХIаьта Султана из ший гIалат кхетадаьлга хьахьокхара кхоачам хургбацар йоазонхочо дукхха къамаьл дувцарах а, из Iомаве, хьалхететта гIертарах а. Султана дукха уйла ю цу гIулакха, тIаккха юххера а цо ший даьга дерзадаьча дешаща оал:

«Тоъаргда, хIанз тоъаргда! Зайнапа ше доаккхаргда ший сий а хьа сий а. Доаккхаргдац Iа яхача наькъаца, бакъда, цIенача, бакъболча наькъаца доаккхаргда... Хьона бовзача, Iа бахьача наькъа тIа йоархIаш яьннай. ХIанз зама кхы я. ТIехьа дале а, цунах хьо кхете, дехке варгвац!»

Иштта белгалдоаккх автора Зайнапа даькъазлен бехке цун даь къаьнарча заман кхетам болга.

Йоазонхочоа дика бIаргагу хьаьнала къахьегаш болча наьха вахар а. «Лаьтта» яхача дувцара тIа ший хана дукхха бIаргадайнача вокхача саго йоах:

«Деррига а беркат мадий лаьтта... Хам беш, гIулакх де деза цунна... Нанас бер мо, адамаш кхоабар лаьтта мадий».

Ведзижев Ахьмад дукххача дувцарашта юкъе вайна тоъал дукха нийслу гIалгIай халкъа хьаькъал, маькарал гучайоаккхаш дола халкъа кицаш а афоризмаш а. ХIаьта царна юкъе белгалйоах дерригача советски литературана уж гарга долга хьахьокхаш йола оагIонаш а.

Нагахьа санна Ведзижев Ахьмада произведенеш йоашхаш, цар керттера белгалонаш вай ювца делча, цун дикагIйолча произведенеех ала доагIаш да, кIоажамо сийг мо, цун говзаме йоазонаш книжкаш дешараша тIаэцаш хилар, уж цар дегашка дувшаш хилар.

Вайца даим дагавувлаш, вай дог тешадеш хул йоазонхо хIара ше язъяьча произведенеца. Цун моллагIа дола книжка дийшача вайна гучадоал мел кIоарга уйла ю йоазонхочо вай вахарах, вай заманхоех, мел бирса дов лоаттаду цо, моллагIча воча хIамах ца къехкачарца. Масала, царех да «Бекхам», «МелIа», «Тамашийна гIа» яха дувцараш.

Шийна эггара дукхагIа езача ленински темана хетадаь да йоазонхочун «Коммунист» яха дувцар. Укхаза вай дика кхетаю автора айенна дегагIозале. Ший дега безам, дега эггара бочагIа йола уйлаш нахага гучахьа дIайовзийт йоазонхочо. Цудухьа доастаду Ведзижева язъяь произведенеш ешача наьха дегаш, цудухьа ва из массане веза. Эзараш дешархой ба цун кхоллам-бовзаши из тIехдукха безаши.

ТIехь-тIехьагIа Ведзижева произведенеш вай вахара юкъе дукхагIа йоагIа, уж школашка, институташка Iомаю, эрсий меттала йоахаш кепаетташ араювл. ХIаьта цун произведенешкара дукхача хIамаехи оагIонехи наха юкъе лела кицаш хиннад.

Ведзижев Ахьмада дукхха сборникаш. ХIарадар шийна юкъе дика дувцараш долаш хиларал совгIа, шоайла уж дувцараш дика вIаштIехьдаьха а хул. Уж хIарадар ший тайпара хиларал совгIа, царех хIаране дешачун уйла тIа а оз, дийша валлалца тIера а валийтац, хIанз-хIанз фу хул-хьогI яхаш. Цхьадола дувцараш шоайла вIаши дувзаденна хиларах йоазонхочун цхьадолча сборникех цхьа книжка, цхьа произведени хеталу.

Ала доагIа, Ведзижев Ахьмада хIара керда дувцарий сборник а, повесть а, роман а йоазонхочо керда баьккха гIа а хиле дIаоттилга.

Ведзижев Ахьмада цхьан хана язъяьча поэзен юкъе кIоарга йоккха философски уйла, кIезигача дешашца хIаман сурт а белгало а гойтар дика вIаштIехьдоалаш хилар санна, цун прозаически йоазонашта юкъе а вайна дикка хоалуш я из белгало.

Ший произведенешка вай таханарча вахарера керткерттера лоархIаме проблемаш увттаяро а, из вахар шеррагIа довза гIертаро а кхы а лакхбу Ведзижев Ахьмада говзамеча йоазоний лоархIам.

Ведзижев Ахьмада хьалха а тIехьа а даьча тематически Iалаьмате тайп-тайпарча говзаме йоазонашка хьежача, вайна гуш хул керттерча даькъе цо вочунца, тIехьадисачунца лоаттабеш бола лира къовсам. ХIаьта массе хана наха дикадар, хозадар хилар ловш къахьегаш, из хестадеш, къоабалдеш ва йоазонхо. Цун йоазоний дукхача стихай, дувцарий, повестий, романий, пьесай, поэмай керттера турпалхо ва хьаьнала къахьегамхо. Цун хIара произведенеца вайна гу йоазонхочун доккха дог, цIена уйла.

Советски наха боккха кхетам луш, уж дикачунга тIабехаш йола Ведзижев Ахьмада произведенеш эрсий а, кхы а, дукххача СССР-а халкъий меттала яьхай. Из бахьан долаш уж дукххача наха дIа а яйзай, еза а еннай.

Лоацца аьлча, из ва гIалгIай цIихеза поэт а, прозаик а, драматург а, публицист а. Дикка доккха да цо гIалгIай берий литература дегIадоаладеча лаьца дакъа а. ХIаьта цун юмористически сатирическии произведенеш геттара хозахеташ тIаэц моллагIча къамах волча дешархочо. Цудухьа, юххера а айса оалача дешашца са ала безам ба — вай халкъа литература дегIадоаладеча иззал дика аьттув баьнна, берригача наха дукхавезаш а, лоархIаш а вола Ведзижев Ахьмад кхы а дукххаза вай дегаш гIаддига дIахо а могаш, маьрша хилва аьнна.

Або МАЛЬСАГОВ.